

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Alena Chocholáčová, DiS.

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Motivace pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:

Alena Chocholáčová, DiS.

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Motivace pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 25.4.2011

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Aleně Plškové za vedení mé bakalářské práce, její čas, trpělivost, rady a pedagogický optimismus.

Také bych chtěla poděkovat kolegyni Monice Obalilové za odborné konzultace, její ochotu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce a všem mým blízkým.

Alena Chocholáčová, DiS.

Obsah

Úvod.....	2
1. Stručný historický vývoj v náhradní rodinné péči a základní pojmy.....	4
1.1 Pojem náhradní rodinná péče.....	8
1.2 Rodičovská identita	9
2. Formy náhradní rodinné péče	11
2.1 Osvojení	11
2.1.1 Mezinárodní osvojení.....	14
2.2 Pěstounská péče	15
2.2.1 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče.....	17
2.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	18
2.3 Poručenství.....	20
2.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče	21
3. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče.....	22
3.1 Motivace pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče	26
3.2 Příprava žadatelů o osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče.....	30
3.3 Úskalí osvojení a pěstounské péče.....	31
4. Praktická část	35
4.1 Cíl průzkumu	35
4.2 Způsob provedení průzkumu a zpracování dat	35
4.2.1 Motivy žadatelů k osvojení dítěte	40
4.2.2 Motivy žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče	40
4.2.3 Změny požadavků a představ o dítěti v průběhu procesu vyřizování žádosti o náhradní rodinnou péči	41
4.3 Použité metody a stanovení hypotéz.....	45
4.4 Výsledky průzkumu	47
4.4.1 Vyhodnocení hypotéz.....	58
Závěr	61
Resumé.....	63
Anotace	64
Seznam použité literatury.....	65
Seznam příloh	67

Úvod

Rodina je základním prvkem, který tvoří společnost. Její tradiční podoba se však značně mění a přibývá počet nefunkčních nebo neúplných rodin. I těch případů, kdy jsou děti odkládány v lepším případě do baby boxů, protože rodiče se o ně nemůžou nebo nechtějí starat a toto řešení pokládají za přijatelné. V takových a dalších případech nastupuje ústavní výchova, po delším procesu pak náhradní rodinná péče. Ta patří mezi oblast, která je dnes již dobře popsána v teoretické rovině. V praxi je však každý případ tak individuální, že kromě základních společných znaků všech případů, jej nelze zcela teoreticky postihnout.

Uvedené téma jsem si vybrala z důvodu osobního zaujetí touto problematikou. Metodicky vedu nestátní neziskové a příspěvkové organizace, které se mimo jiné zabývají otázkami náhradní rodinné péče. Dalším důvodem je osobní zkušenost s rodinou, která si jedno dítě osvojila a další dvě přijala do pěstounské péče. Chtěla jsem tedy získat teoretický přehled o dané problematice a nahlédnout do praxe náhradní rodinné péče. Zabývat se otázkou motivace k náhradnímu rodičovství pokládám za zajímavé, i když náročné téma, vzhledem k jeho abstraktnosti.

Problematika náhradní rodinné péče zasahuje do oboru sociální pedagogika. Role sociálního pedagoga je v této oblasti dána jeho podílem na výchovném působení na dítě, které bylo osvojeno nebo přijato do pěstounské péče, a to v různých vzdělávacích institucích. Ve spolupráci s dalšími odborníky pak poskytuje poradenství a podporu náhradním rodičům.

Cílem bakalářské práce je podat ucelený přehled o formách náhradní rodinné péče, popsat průběh zprostředkování osvojení a pěstounské péče a úskalí, která s sebou náhradní rodičovství přináší. Zvláštní pozornost bude věnována motivaci pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, na kterou je zaměřen můj průzkum. Budu se zabývat otázkou, **jaká je motivace žadatelů pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče.** Cílem průzkumu tedy bude zjistit, jaká je **motivace žadatelů o osvojení a žadatelů o svěření dítěte do pěstounské péče.** Dále se budu zabývat požadavky, které mají žadatelé na přijímané dítě v době podání žádosti o zprostředkování některé z forem

náhradní rodinné péče a jejich změnami po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny. K naplnění stanoveného cíle použiji metodu obsahové analýzy a případových studií.

Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládá ze tří kapitol. První kapitola je věnována stručné historii náhradní rodinné péče a vysvětlení základních pojmů, užívaných v této oblasti. Druhá poskytuje přehled o jednotlivých formách náhradní rodinné péče. Třetí kapitolu jsem nazvala Zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Věnuji se v ní přípravě žadatelů a uvádím úskalí, která jsou spojená s osvojením a přijetím dítěte do pěstounské péče. Čtvrtá kapitola je zaměřena na praktickou část, tedy realizaci průzkumu.

1. Stručný historický vývoj v náhradní rodinné péči a základní pojmy

Náhradní rodinná péče prošla určitým vývojem, než nabyla dnešní podoby a úpravy příslušnými zákony a vyhláškami. Osvojení bylo zákonem upraveno již ve starém Římě v době republiky, kdy zákon uváděl, že vztah mezi osvojitelem a osvojenцем je srovnatelný se vztahem mezi rodiči a jejich vlastním dítětem. Z římského práva vychází i právní řády mnoha evropských zemí, které stanovily podmínky osvojení podle římského vzoru (Matějček a kol., 1999).

Úřady se výchovou odložených dětí začaly zabývat v době císaře Konstantina, který jim roku 312 nařídil, aby se o děti postaraly na jeho vlastní náklady. V důsledku finanční náročnosti však péči o nalezené děti převzali občané. Jejich úmysl však nebyl nezištný a zcela dobročinný, děti pojímali za své otroky. V roce 787 byl v Miláně založen první nalezinec. Pro nechtěné děti byly v kostelích umístěny mramorové nádoby, do kterých je mohly matky odložit a děti se ujímali věřící. Ani existence nalezinců však dětem nezajistila možnost přežití, v některých byla úmrtnost 100%, a to v důsledku nemocí, špatné hygieny, výživy a psychického strádání. (Gabriel a kol., 2008).

Formální adopci však realizuje pouze šlechta. Důvodem je existence nemanželského dítěte panovníků, zajištění pokračování rodu nebo jako náhrada za zemřelé dítě (Vodák a kol., 1967). Zvláště poslední dvě zmíněné možnosti lze označit také za současnou motivaci žadatelů k adopci dítěte.

Na počátku 16. století v Praze vznikl „Vlašský špitál“, první instituce, která pečovala o opuštěné děti (Gabriel a kol., 2008). V době osvícenství se stávají nalezince obecně potřebnými, což odráží i sociální politika té doby. Vznikají sirotčince, které jsou výrazem pokročilejší formy ústavní péče o děti, než byly nalezince. Zároveň se začíná klást důraz na řádnou výchovu dítěte. Formy adopce vymezil francouzský Code Civil, mezi nimi i adopci dětí vojáků, kteří padli ve válce (Matějček a kol., 1999).

V roce 1788 byl vydán vládní dekret, který vyloučil výhradní společné opatření sirotků a nalezených dětí, což lze přirovnat k dnešní pěstounské péči. Později byla otevřena

porodnice a nalezinec u sv. Apolináře v Praze. Došlo k přesnému formulování zásad pro pěstouny. Každý dostal knížku, ve které byly uvedeny podmínky, za jakých je možné dítě do pěstounské péče získat, povinnosti pěstounů, včetně výše jejich odměny. Mravní způsobilost a zachovalost žadatelů ověřoval obecní a farní úřad. Předpis řešil také otázku odpovídajícího bydlení pěstounů, finanční zajištění, i případ, kdy by obecní nebo farní úřad s pěstounskou péčí z různých důvodů nesouhlasil, tedy kam se může žadatel obrátit (Gabriel a kol., 2008).

Adopce a placená pěstounská péče se stala běžnou od poloviny minulého století. Již provozovatelé nalezince pochopili, že je v nejlepším zájmu dítěte, aby se dostalo co nejdříve do rodiny, ať již formou pěstounské péče či osvojením. Nabízí se zajímavé srovnání. Dříve se dítě zachraňovalo před ústavem a fyzickou záhubou. Dnes je náhradní rodinnou péčí dítě chráněno rovněž před ústavem, ale také před psychickým strádáním (Matějček a kol., 1999).

Motivací pro pěstounskou péči byla finanční odměna, vzhledem k tomu, že pěstounky pocházely většinou z chudých poměrů. Farář musel potvrdit, že dítě žije, aby byly peníze vyplaceny. Když dítě dosáhlo věku šesti let, mohli o něho pěstouni dále bezplatně pečovat nebo ho vrátit do nalezince a vzít si jiné (Gabriel a kol., 2008).

Občanský zákoník rakouský z roku 1811 dával oprávnění k osvojení pouze mužům starším padesáti let. Ženy k tomu získaly právo až s novelizací tohoto zákoníku v roce 1914, kdy byla zároveň snížena i věková hranice osvojitelů na 40 let. V případě, že by chtěl dítě osvojit pouze jeden z dvojice, musel k tomu získat souhlas druhého (Gabriel a kol., 2008).

V roce 1902 byl Zemským výborem v Čechách založen sirotčí fond a od roku 1904 se zřizují Okresní komise pro péči o mládež, které mají za úkol starat se o osiřelé a opuštěné děti (Matějček a kol., 1999). Zajímavostí také je, že muž nesměl do roku 1914 osvojit své nemanželské dítě, rakouské právo tuto možnost vylučovalo (Vodák a kol., 1967).

V období první republiky se začíná do popředí dostávat i blaho dítěte, na které se klade větší důraz, vedle zájmu osvojitelů. Kromě psychologie, dětského lékařství

a pedagogiky, se také rozvíjí pedologie, věda o dítěti. Po roce 1918 se okresní komise přejmenovaly na Okresní péči o mládež a byly pověřeny péčí o opuštěnou a osiřelou mládež, disponovaly tedy i mocí výkonnou (Matějček a kol., 1999).

Z České zemské komise se stalo Zemské ústředí péče o mládež a v roce 1931 okresy spravovaly 24 sirotčinců a stát měl na starost 60 dětských domovů. Ty sloužily k dočasnému pobytu ohrožených a opuštěných dětí. Poté se vracely do svých rodin. V opačném případě odcházely do pěstounské péče nebo jim byla vyhledána vhodná adoptivní rodina. V krajním případě šly do ústavu pro starší děti či do zařízení pro „mládež úchylnou“, jak se dříve označovaly děti, které potřebovaly zvláštní vzdělávací i výchovnou péči (Matějček a kol., 1999).

Pěstounská péče existovala v několika formách. Prvním typem byla pěstounská péče nalezenecká, uskutečňovaná na dnešní poměry vcelku náročným způsobem z hlediska psychické stránky dítěte. Dítě šlo k pěstounům nejdříve na dobu do 10 let, později do 16 let a poté se znovu vracelo do ústavu. Státní pěstounská péče představovala druhou formu a byla kontrolována a řízena úřadem Okresní péče o mládež. Jako třetí typ lze označit pěstounskou péči v „dětských koloniích“. Na jednom místě pobývalo několik rodin, pečujících o děti, které jim byly svěřeny Okresní péčí o mládež. Za poslední formu pěstounské péče lze považovat dohodu mezi rodiči a zpravidla příbuznými dítěte, většinou šlo o prarodiče (Gabriel a kol., 2008).

Po roce 1945 převládal zájem o děti z rodin, které byly postiženy válkou, přičemž větší zájem byl o dívky. Již v té době pravděpodobně existovala mylná představa pěstounů a osvojitelů o tom, že do náhradní rodinné péče odcházejí zdravé děti z bezproblémových rodin (Gabriel a kol., 2008).

Ustanovení o osvojení byla zahrnuta do zákona o právu rodinném č. 265/49 Sb., z roku 1949, který vycházel z Ústavy 9. května. Mimo jiné došlo ke zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství s dětmi, které se narodily v manželství (Matějček a kol., 1999).

Pěstounství bylo nejrozšířenější formou náhradní rodinné péče v době vzniku Československa, především v období do druhé světové války. V roce 1950 došlo k jeho zrušení, což vedlo k přemístění dětí z pěstounských rodin do dětských domovů (Škoviera, 2007).

V roce 1955 byl vydán zákon o rodině č. 52/55 Sb. Novelou zákona č. 15/1958 Sb. vznikly dva druhy osvojení, dodnes užívané, tedy osvojení zrušitelné a nezrušitelné (Matějček a kol, 1999). Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. upřednostňuje rodinnou výchovu před výchovou kolektivní a platí zásada „zájem dítěte především“. Hledá se tedy vhodná rodina pro dítě, nikoli vhodné dítě pro rodinu. V červnu 1969 v Praze zasedalo Sdružení přátel SOS dětské vesničky, v jehož čele stál Jiří Dunovský jako předseda. Záměrem Sdružení bylo vybudovat asi sedm vesniček. Nakonec vznikly v Doubi u Karlových Varů a ve Chvalčově na Kroměřížsku. Základ SOS dětské vesničky byl položen také v městské části Brna, v Medlánkách, už v roce 1973 (Gabriel a kol., 2008).

Ve vesničkách pobývaly děti i skupinky sourozenců, o které nebyl projeven zájem v rámci osvojení. Děti vychovávala matka pěstounka, bezdětná žena, mužskou autoritu představoval vedoucí vesničky. Ve výchově a péči o děti matce pomáhaly „tety“. Přijetím zákona č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči byla tato forma náhradní rodinné péče znovu obnovena. Zákon určoval podmínky pro výběr pěstounů, jejich nároky a vztahy mezi pěstouny a dětmi. Pravomoc k rozhodnutí o pěstounské péči a osvojení i dále náležela soudu. Poradním sborům odboru sociálních věcí krajských národních výborů byl svěřen výběr nejvhodnější rodiny pro dítě (Gabriel a kol., 2008).

Za určitý mezník v náhradní rodinné péči v České republice lze považovat přijetí Haagské úmluvy, která se vztahuje k mezinárodnímu osvojení. To je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, přijaté v roce 1993 v České republice platné od června roku 2000. Uvedená Úmluva a zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí určuje podmínky pro osvojení dětí z ciziny do České republiky a naopak. Za průběh a vyřízení osvojení do ciziny u nás zodpovídá Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí se sídlem v Brně (Gabriel a kol., 2008).

1.1 Pojem náhradní rodinná péče

Odborná literatura není v problematice náhradní rodinné péče jednotná, co se týče vymezení pojmů v této oblasti. Někteří autoři operují s označením náhradní rodinná výchova, jiní náhradní rodinná péče, náhradní péče, náhradní výchova či náhradní výchovná péče. Ve své bakalářské práci budu užívat pojem náhradní rodinná péče, ke kterému se přikláním, i vzhledem k tomu, že se chci věnovat jejím formám, především adopci a pěstounské péči, nikoli náhradní výchově, kterou je také výchova ústavní. Pokládám tedy za nutné vymezit rozdíl mezi těmito pojmy, jak je vnímán různými odborníky.

Náhradní rodinná péče je definována jako „forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“ (Matějček a kol., 1999, s. 31). Zároveň má toto rodinné prostředí dítěti poskytnout uspokojení jeho elementárních psychických potřeb, harmonický rozvoj a připravenost k dobrému začlenění do společnosti (Matějček a kol., 1994).

Pojem náhradní výchova je chápán jako „svěření dítěte do péče a výchovy výchovné instituci nebo člověku, který není biologickým rodičem“, a proto lze označit za náhradní jediné péči (Škoviera, 2007, s. 26). Jiný autor uvádí označení náhradní výchovná péče, která představuje „formu péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti.“ (Matějček a kol., 1999, s. 31).

Odklon od užívání pojmu výchova a jeho nahrazování termínem péče je pravděpodobně dán tím, že se nejčastěji vychází z anglické odborné literatury, která užívá pojem péče. Výchova je chápána spíše v souvislosti se školstvím. Je třeba si klást otázku, jaký je smysl výchovy, zda může být náhradní, či je spíše náhradní péče než výchova. A v čem je třeba spatřovat smysl péče? Dilema náhradní výchovy a náhradní péče se neřeší jen v odborných kruzích. Ani zákony nejsou v užívání pojmu, který vymezuje situaci, kdy je dítě vychováváno mimo svou biologickou rodinu, jednotné. Ke shodě dochází v přesvědčení, že se dítě nachází v náhradním výchovném prostředí, kde se uskutečňuje, jak péče, tak výchova (Škoviera, 2007).

1.2 Rodičovská identita

Obecně identita vyjadřuje, co pro sebe samého člověk znamená, jak se hodnotí, jak je vnímán a přijímán druhými lidmi. Nejde jen o vnější znaky jako je jméno, průkaz totožnosti, národnost, či náboženské vyznání. Pro naši identitu hraje významnou roli také to, jak vypadáme, náš původ a rodina, ke které patříme. Vyvíjí se již v batolecím období, tedy v období mezi druhým a třetím rokem života dítěte. Za zvlášť důležitý se považuje střední školní věk, asi osmý až dvanáctý rok, kdy děvčata přijímají ženskou identitu a s ní spojené životní role a chlapci identitu mužskou, včetně rolí, které jim jsou připisovány (Matějček, 1994).

Rodičovská identita patří k základním složkám osobnosti člověka. Způsob, jakým se formuje u rodičů a vychovatelů, ovlivňuje sociální vývoj dítěte. Předpokládá se, že čím lépe porozumíme rodičovské identitě, tím více budeme schopni pochopit i vývoje dítěte (Matějček, 1994).

Být rodičem a zastávat rodičovskou roli je některými lidmi vnímáno jako součást jejich image. Mít děti se v našich podmínkách podkládá za znak normality a většinou každý člověk jednoho dne začne po dítěti toužit. Bezdětnost některé páry může traumatizovat, jiní si tuto skutečnost umí vynahradit odlišným způsobem. Odborníci se shodují na tom, že „rodiče nejsou ti, kterým se dítě narodilo, ale ti, kdož se o ně starají a sdílejí s ním život“ (Gabriel a kol., 2008, s. 33).

Mít děti dává životu člověka jiný rozměr a určuje sociální status, jak muži, tak ženě. Cítí, že je dítě potřebuje, stejně jako oni potřebují dítě. Rodičovství je nejen biologické, ale významné je i to psychologické. Tyto dvě existují vedle sebe, ale nejsou vzájemně podmíněny. Situace, kdy rodiče opouští vlastní děti, dokazuje, že rodičovství biologické se vyskytuje bez toho psychologického. A naopak případy, kdy lidé, absentující vlastní dítě, přijmou cizí za své, je důkazem existence psychologického rodičovství bez biologického. Dítě potřebuje mít uspokojeny základní psychické potřeby, tedy potřebu jistoty a bezpečí, což není bez lásky možné. Tím je podpořen význam psychologického rodičovství, i náhradní rodinné péče (Matějček a kol., 1999).

Některé potřeby dospělých jsou uspokojeny a naplněny až životem s dětmi. Tou je i potřeba pozitivní identity neboli vlastního „já“, kdy přijímáme sami sebe a hodnoty, které od nás očekává společnost. Ve chvíli, kdy máme dítě, stáváme se rodiči, bez ohledu na to, zda se jedná o rodičovství vlastní nebo náhradní. Dítě nás potřebuje, tím se zvyšuje naše hodnota ve společnosti a díky dítěti jsme něčím víc (Matějček a kol., 2002).

V rodičovské identitě může dojít k několika modelovým situacím. Vzhledem ke zvolenému tématu vybírám ty, které se k němu nejvíce vztahují:

- manželé (partneři) nemohou mít děti, po psychické stránce jsou na rodičovství připraveni, dítě si přejí, ale biologická stránka jim to neumožňuje. Situaci si snaží racionálně zdůvodnit a vytváří si identitu bezdětného manželství či partnerského vztahu.
- jiní proti nepříznivým biologickým předpokladům, které jim brání mít vlastní dítě, bojují tím, že si potřebu rodičovské identity uspokojí prostřednictvím náhradního rodičovství, tedy adopcí či pěstounskou péčí. Intenzita rodičovské identity je zřetelně patrná u adopce, kdy si rodiče v případě osvojeného dítěte vytvoří o sobě představu vlastních rodičů a odmítají tuto skutečnost později dítěti sdělit. Obávají se, že by jejich iluze mohla být narušena (Matějček, 1994).

V případě, že náhradní rodiče nechtějí dítěti ani okolí sdělit, že je přijali za své, i když se jim nenarodilo, sami své náhradní rodičovství znehodnocují a nepovažují ho za rovnocenné s tím vlastním (Matějček a kol., 1999).

2. Formy náhradní rodinné péče

Dítě by mělo vyrůstat ve vlastní rodině, v harmonickém a podnětném prostředí. Ne všechny děti však mají tuto možnost, ať už z důvodu, že se o ně rodiče nechtějí, nemohou nebo neumí postarat. V případě, kdy nemůže dítě vyrůstat ve vlastní rodině, nastupuje volba optimální formy náhradní výchovy. Rodinná péče je vždy kladena na přední místo před výchovou ústavní, což vyplývá i ze zákona o rodině (www.mpsv.cz).

Děti přichází do náhradních rodin z ústavních zařízení a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tzv. Klokánků. Případy, kdy by bylo dítě skutečně zcela osiřelé, jsou spíše výjimečné. Většinou se jedná o děti tzv. sociálně osiřelé, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z rodičů, ten se však o dítě starat nechce, nemůže nebo neumí. Důvodem může být absence rodinného nebo sociálního zázemí, drogová závislost, porucha osobnosti, výkon trestu odnětí svobody a další (www.mpsv.cz).

V náhradní rodinné péči se děti obvykle ocitají na základě souhlasu rodičů nebo zákonných zástupců. Souhlas rodičů se nevyžaduje v případě tzv. kvalifikovaného nezájmu rodičů nebo v případě, kdy jsou tito zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Biologická rodina může dát souhlas k umístění dítěte do náhradní rodiny, v tom případě je dítě svěřeno do náhradní rodinné péče přímo z původní rodiny (Konečná, 2003).

Podle Bubleové se náhradní výchova v České republice člení na výchovu ústavní, na kterou není tato práce zaměřena a náhradní rodinnou péči, jejímž formám budou věnovány následující podkapitoly (Bubleová a kol., 2007).

2.1 Osvojení

Osvojení neboli adopce je nejčastější formou náhradní rodinné péče. Manželé nebo jednotlivci přijímají za vlastní opuštěné dítě a tím nabývají stejná práva a povinnosti, jako měli rodiče biologičtí (Konečná, 2003). Je upraveno v § 63 - § 73 a § 74 - § 77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (Matějček a kol., 2002). § 63 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen zákon o rodině), uvádí, že „osvojením

vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí.“ Při osvojení zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi dítětem, které bylo osvojeno a jeho původní rodinou (Matějček a kol., 2002).

K osvojení jsou dány především děti, které lze umístit do náhradní rodinné péče již v raném věku a u kterých existuje předpoklad méně problematického zdravotního a psychomotorického vývoje (Bubleová a kol., 2007).

Podle zákona o rodině se osvojení dělí na dvě základní formy:

- 1. osvojení zrušitelné**, nazývané také jako prosté, či osvojení I. stupně. Jedná se o formu osvojení, která může být zrušena soudem na návrh osvojitele nebo osvojence, pokud je k tomu vedou vážné důvody. Od roku 2006, kdy byl novelizován zákon o rodině, jsou osvojitelé uvedeni v rodném listě dítěte jako jeho rodiče i v případě osvojení zrušitelného.
- 2. osvojení nezrušitelné**, označované také jako osvojení II. stupně. Podmínkou pro osvojení tohoto typu je dítě starší jednoho roku. Po nabytí právní moci rozhodnutí soudu již není možné osvojení zrušit. Práva a povinnosti osvojitelů vůči dítěti jsou trvalá, totéž platí o právech a povinnostech dítěte vůči osvojitelům (Gabriel a kol., 2008).

U obou forem osvojení dítě přijímá příjmení osvojitelů. V České republice je zatím možné osvojit pouze nezletilé dítě (Gabriel a kol., 2008). Dítě může být osvojeno manželskou dvojicí, jednotlivcem, manželem nebo manželkou rodiče dítěte (Konečná, 2003). Poslední zmíněná varianta však není předmětem této práce. V případě osvojení dítěte pouze jedním z manželů, se vyžaduje souhlas druhého manžela (Gabriel a kol., 2008). Osamělá osoba může dítě osvojit, pokud je to k jeho prospěchu a za předpokladu, že splní podmínky stanovené zákonem (Bubleová a kol., 2007).

Evropská úmluva o osvojení z roku 1967, kterou Česká republika ratifikovala v září 2000, určuje, že musí být k osvojení dán souhlas zákonných zástupců dítěte. Matčín souhlas je vyžadován vždy, souhlas otce pouze v případě, že se dítě narodilo

v manželství. Souhlas rodičů není třeba za předpokladu, že byl jeden z rodičů zbaven rodičovské zodpovědnosti nebo práva k udělení souhlasu s osvojením. Úmluva mimo jiné zakazuje stanovení počtu dětí, které mohou být osvojeny jedním osvojitelem a upření možnosti osvojení osobou, která už má dítě z platného manželství (Novotná a kol., 2009).

Dítě je možné osvojit pouze za předpokladu, že je tzv. **právně volné**. K tomu je třeba, aby rodiče, zákonní zástupci dítěte, podepsali písemný souhlas s osvojením, který musí být dán před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností. Tímto aktem se prakticky dítěte zříkají. Rodiče mohou písemný souhlas udělit až po uplynutí 6 týdnů od narození dítěte, tedy po tzv. šestinedělí (Gabriel a kol., 2008).

V případě, že dítě nemá zákonného zástupce, tedy alespoň jednoho z rodičů, je mu soudem určen opatrovník, který dítě zastupuje v řízení o osvojení. Opatrovník je rovněž ustanoven v situaci, kdy dali rodiče souhlas s osvojením dítěte předem bez určení konkrétních osvojitelů (Bubleová a kol., 2007).

Výběr žadatelů, kteří jsou vhodní stát se adoptivními rodiči konkrétního dítěte, na základě souhlasu biologických rodičů k osvojení předem neurčenými žadateli, je realizován orgánem sociálně-právní ochrany dětí, tedy krajským úřadem, Ministerstvem práce a sociálních věcí nebo Úřadem pro mezinárodně-právní ochranu dětí (Gabriel a kol., 2008). Této části problematiky bude věnována samostatná kapitola.

Biologičtí rodiče mohou dát také souhlas s umístěním dítěte do konkrétní rodiny. Dítě je svěřeno přímo z původní rodiny do péče budoucích osvojitelů či pěstounů. Nevýhodou však je absence anonymity, jak na straně rodičů biologických, tak adoptivních (Konečná, 2003).

Právně volným se stane dítě také v důsledku dlouhodobého nezájmu rodičů. Jedná se o případy, kdy dítě není v péči rodičů a ti se o něho několik měsíců nezajímají, nenavštěvují ho a ani nejeví zájem o jeho celkový vývoj, zdravotní stav nebo psychický vývoj (Gabriel a kol., 2008). Nezájem rodičů je možné vymezit jako:

- **absolutní nezájem**, který nastává v případě, kdy rodiče neprojevují o dítě žádný zájem nejméně dva měsíce od data narození dítěte, i když k tomu nemají žádný závažný důvod (www.mpsv.cz)
- **kvalifikovaný nezájem** je soudem určen, pokud se rodiče o dítě nezajímají alespoň šest měsíců od doby, kdy bylo předáno do péče jiné osoby nebo zařízení (Gabriel a kol., 2008)

Dříve, než soud rozhodne o osvojení, musí budoucí osvojitelé pečovat o dítě nejméně po dobu tří měsíců, a to na své vlastní náklady (Bubleová a kol., 2007). Zákon o rodině nevyžaduje pobyt dítěte v předadopční péči na vlastní náklady budoucího osvojitele, pokud se jím má stát pěstoun, který má toto dítě svěřené do pěstounské péče. Stejná výjimka se uplatňuje v případech, kdy chce poručník osvojit dítě, o které osobně pečuje nebo jiná fyzická osoba, již bylo dítě svěřeno do výchovy (Novotná a kol., 2009).

Soud si musí vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, dále zjišťuje zdravotní stav žadatelů o osvojení a jejich osobnostní charakteristiky. Jeho povinností je zjistit, jakou motivaci k osvojení žadatelé mají a musí zhodnotit, zda není v rozporu s účelem osvojení. Své výsledky předkládá osvojitelům a zákonným zástupcům dítěte (Novotná a kol., 2009).

2.1.1 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení je formou náhradní rodinné péče, která se uplatňuje v případě, kdy není pro dítě nalezena náhradní rodina v zemi jeho původu (Matějček a kol., 2002). Uskutečňuje se na základě Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která byla přijata v roce 1993 a v České republice se stala platnou v roce 2000 (Novotná a kol., 2009). Byla vypracována a přijata Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého a ve spojení se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a naopak (Matějček a kol., 2002).

Za osvojení dětí do zahraničí odpovídá Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který má sídlo v Brně. Haagská úmluva určuje, jak se musí při osvojení dítěte do cizí země

postupovat, oprávnění a povinnosti jednotlivých institucí a dále vymezuje, že dítě má právo na přednostní osvojení v zemi, kde se narodilo (Bubleová a kol., 2007).

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí vede evidenci žadatelů o osvojení dětí z ciziny, musí k tomu mít jejich souhlas a evidenci dětí, pro které nebyly nalezeni vhodní žadatelé o osvojení v rámci České republiky. Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí uděluje souhlas k osvojení dítěte do ciziny a vydává rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů. Stejně tak rozhoduje i v případě osvojení dítěte z ciziny (Novotná a kol., 2009).

2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je zvláštní formou náhradní rodinné péče, která je kontrolovaná a řízená státem. Dítěti zajišťuje potřebné hmotné zabezpečení a pěstounům přiměřenou odměnu. Řídí se zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a právní úpravou sociální zabezpečení (Matějček a kol., 2002).

Jejím cílem je poskytnout dítěti náhradní rodinnou péči a výchovu v době, kdy mu ji rodiče nemohou ze závažných důvodů zajistit. Pěstoun však nenahrazuje rodiče, pouze jejich péči (Bořová a kol., 2008). Nejčastěji se uplatňuje u dětí sociálně osiřelých, které mají různé zdravotní nebo psychomotorické obtíže, starších dětí, sourozenců nebo dětí etnicky odlišných. Do pěstounské péče jsou také svěřeny děti, které nemohou být osvojeny, protože tomu brání právní překážky, nejčastěji nesouhlas rodičů (Bubleová a kol., 2007).

Pěstounská péče se doporučuje i v případě, kdy je dítě sice právně volné k osvojení, ale existují pochybnosti, zda by žadatelé v budoucnu zvládli pečovat o dítě s vývojovými specifiky, zdravotními problémy nebo defekty. Žadatelů, kteří jsou ochotni do pěstounské péče přijmout dítě se zdravotním handicapem nebo etnickou odlišností, je stálý nedostatek (Gabriel a kol., 2008).

„Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen “pěstoun“), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte“ (§ 45a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině). Dále může být dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů, pokud však bylo svěřeno pouze jednomu z nich, vychovává ho i manžel, který není jeho rodičem, při splnění podmínky žití ve společné domácnosti (Bubleová a kol., 2007).

Dříve, než soud rozhodne o svěřeni dítěte do pěstounské péče, musí si vyžádat stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zda je osoba, která se má stát pěstounem, vhodná pro výkon pěstounské péče (Bubleová a kol., 2007). Dítě, které je v době svěřeni do pěstounské péče ve věku, kdy je schopné posoudit její obsah, se k dané věci také vyjadřuje. Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu. Mezi dítětem, pěstouny a jejich příbuzným však nevzniká příbuzenský vztah (Matějček a kol., 2002). Biologičtí rodiče mohou s dítětem udržovat kontakt, pokud to nebylo soudem vyloučeno. Pěstounská péče je realizována bez jejich účasti v případě, že byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti (www.mpsv.cz).

Práva pěstouna jsou omezena. Dítě může zastupovat pouze v běžných záležitostech, pro zásadní rozhodnutí, jako je volba povolání a další, se vyžaduje souhlas zákonného zástupce, většinou biologického rodiče (Gabriel a kol., 2008). Zároveň však nemá ke svěřenému dítěti vyživovací povinnost, která zůstává stále na straně rodičů nebo jiných osob povinných výživou dítěte. Pěstounská péče trvá do dosažení zletilosti dítěte. Může být zrušena na základě rozhodnutí soudu, který tak učiní pouze ze zásadních důvodů a v případě, že o to požádá pěstoun (Novotná a kol., 2009).

Podle zákona o státní sociální podpoře náleží dítěti, které bylo svěřeno do pěstounské péče, příspěvek na úhradu jeho potřeb a pěstounovi odměna za výkon pěstounské péče, která je mu vyplácena každý měsíc za každé svěřené dítě (Novotná, 1998). Dále má pěstoun nárok na příspěvek při převzetí dítěte, který se poskytuje jednorázově, stejně tak příspěvek na zakoupení motorového vozidla, pokud je však splněna podmínka nejméně čtyř dětí v pěstounské péči nebo nároku na odměnu pěstouna z důvodu péče o čtyři děti (www.mpsv.cz).

Dávky pěstounské péče mohou v některých případech hrát hlavní roli při motivaci k pěstounství. Za předpokladu, že taková motivace převažuje, není vhodné tyto žadatele do evidence žadatelů o pěstounskou péči doporučit. Stejná motivace může vést pěstouny ke snaze pečovat o větší počet dětí. V praxi to však není tak časté (Gabriel a kol., 2008).

V České republice jsou realizovány dva základní typy pěstounské péče:

- **individuální pěstounská péče**, která se uskutečňuje v běžné rodině, tedy u pěstouna a pěstounky, kteří zpravidla vychovávají své vlastní děti
- **skupinová pěstounská péče** probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS dětských vesničkách. V SOS dětské vesničce je výkonem pěstounské péče pověřena matka-pěstounka, které většinou pomáhá s výchovou dětí a domácností tzv. teta (Matějček a kol., 2002). V SOS vesničce působí psycholog, který má podíl na rozhodování o přijetí nebo nepřijetí dítěte do vesničky, s umístěnými dětmi dále pracuje, stejně tak s pěstounkami (Gabriel a kol., 2008).

2.2.1 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče

Pěstounská péče může být realizována v rodině, v domácnosti pěstouna nebo v zařízení pro výkon pěstounské péče. Tato zařízení mají svého zřizovatele, který určený objekt vybaví jako byt pro rodinu s více dětmi a s pěstouny uzavře písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče. Náležitosti, které musí dohoda mít, vymezuje zákon o sociálně-právní ochraně (Novotná a kol., 2009).

§ 44 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí uvádí, že v dohodě musí být stanoveny:

- náklady na domácnost a způsob, jakým budou hrazeny, včetně jejich poměrné části, jejichž úhrada připadá na zřizovatele
- nejmenší počet dětí, u kterých bude v zařízení realizována pěstounská péče
- výše náhrad za jízdné pěstouna a dětí, které mu jsou svěřeny

- důvody, pro které může zřizovatel vypovědět dohodu (zrušení pěstounské péče u svěřených dětí nebo přijetí většího počtu dětí, než bylo stanoveno v dohodě)

Pěstoun, který vykonává pěstounskou péči v zařízení, má určité povinnosti, stejně jako zřizovatel tohoto zařízení. Výčet těchto povinností je uveden v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje problematiku pěstounské péče v zařízení pro výkon pěstounské péče (Bubleová a kol., 2007). Pěstounovi je vyplácena odměna pěstouna, na kterou je pohlíženo jako na plat a řídí se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Nevztahuje se na ni tedy zákon o státní sociální podpoře. Děti naopak pobírají dávky státní sociální podpory stejně jako ostatní děti, které byly svěřeny do pěstounské péče (Novotná a kol., 2009).

Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče počíná dnem, který je stanoven v dohodě, nejdříve však dnem, kdy je pěstounovi svěřeno do péče první dítě. K zániku tohoto typu pěstounské péče dochází na základě písemného vypovězení dohody jedné ze smluvních stran nebo písemnou dohodou těchto stran (Bubleová a kol., 2007).

2.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Od 1. července 2006 byla novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí zavedena nová forma pěstounské péče, tedy pěstounská péče na přechodnou dobu, která je v praxi často nazývána jako profesionální pěstounská péče. Proti jiným typům náhradní rodinné péče je specifická tím, že dítě je do ní umístěno se souhlasem biologických rodičů, je realizována ve spolupráci s nimi a dítě má stále možnost vrátit se do své původní rodiny (Gabriel a kol., 2008).

Je založena na spolupráci s biologickými rodiči dítěte a snaze vytvořit podmínky, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit do své původní rodiny. Vyloučena není ani možnost, že se poté bude pro dítě hledat náhradní rodina, protože se ukáže, že se k rodičům vrátit nemůže (www.mpsv.cz).

§ 45a odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, uvádí, že „soud může podle odstavce 1 na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou

dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu, a to na

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením
- c) nebo dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení (§ 68).“

Pěstounská péče na přechodnou dobu má dětem a mladým lidem pomoci, když se ocitnou v nouzi a nacházejí se mimo domov, dát rodičům časový prostor, aby si mohli vyřešit své osobní problémy a poskytnout terapii, diagnostiku a prognózu, jak se bude dítě dál vyvíjet. Je určena např. dětem, které mají vlastní rodinu nebo alespoň jednoho z rodičů, tomu však brání vážné důvody, aby se o dítě po určitou dobu staral. Dále je zaměřena na děti drogově závislých matek, které se musí na určitou dobu podrobit léčbě, děti z dlouhodobě nefunkčních rodin nebo děti vrácené z neúspěšně realizované formy náhradní rodinné péče. Také je určena dětem, u kterých se náhle projevilo závažné onemocnění a jeho rodina, nejčastěji matka, zpočátku takovou zátěž nezvládá (Gabriel a kol., 2008).

Soud musí alespoň jednou za tři měsíce přezkoumat, jestli i nadále existují důvody pro ponechání dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu a za tím účelem si nechává předložit zprávu od orgánu sociálně-právní ochrany dětí (Bubleová a kol., 2007). I zde platí, že vyživovací povinnost k dětem, které byly svěřeny do tohoto typu pěstounské péče, zůstává na straně rodičů nebo jiné osoby určené soudem. Výživné se zasílá úřadu práce, ten je vyplácí pěstounovi nebo zletilému dítěti formou příspěvku na úhradu potřeb dítěte (www.mpsv.cz).

Na žadatele o svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou kladeny vysoké nároky a to i v oblasti vzdělávání. Náročná je i oblast citová, protože pěstoun musí umět dítěti projevit citovou náklonnost, ale jen do té míry, aby se mezi nimi nevytvořila příliš silná citová vazba. Z praxe vyplývá, že zájemců o tuto formu náhradní rodinné péče je v České republice zatím velice málo (Gabriel a kol., 2008). Krajský úřad Jihomoravského kraje dosud neměl v evidenci jediného žadatele o tuto formu pěstounské péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je založena na spolupráci s biologickými rodiči dítěte a snaze vytvořit podmínky, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit do své původní rodiny. Vyloučena není ani možnost, že se poté bude pro dítě hledat náhradní rodina, protože se projeví nemožnost návratu k rodičům (www.mpsv.cz).

2.3 Poručenství

Podle § 78 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, se poručenství uplatňuje, jestliže „rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.“

Soud ustanoví poručníkem většinou toho, kdo byl doporučen rodiči, pokud to neodporuje zájmům dítěte. Poručníkem může být někdo z příbuzných, jiná fyzická osoba i manželský pár, pokud jím však nelze ustanovit fyzickou osobu, je určen orgán sociálně-právní ochrany (Bubleová a kol., 2007). Tím je obecní úřad obce s rozšířenou působností, který nemůže výkon poručenství odmítnout (Novotná a kol., 2009). Poručník je podroben doзору soudu, je mu povinen předkládat zprávy o dítěti, které mu bylo svěřeno do poručenské péče, stejně tak účty ke správě jeho majetku (Bubleová a kol., 2007).

V případě, že poručník o dítě pečuje osobně, vzniká mu i dítěti nárok na hmotné zabezpečení, jako by se jednalo o pěstounskou péči. Je zákonným zástupcem dítěte s tím rozdílem, že mezi nimi není ze zákona založen stejný poměr, jako mezi rodiči a dítětem (Matějček a kol., 2002). Jinými slovy, poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost (Novotná, 1998). Poručenství lze řadit do forem náhradní rodinné péče za předpokladu, že je soudem určen poručník, který osobně pečuje o dítě a zároveň naplňuje rodičovskou zodpovědnost (Novotná a kol., 2009).

Poručník nemůže za dítě rozhodovat v podstatných záležitostech bez toho, že by tato rozhodnutí měl schválena soudem. Z toho tedy plyne, že souhlas neudělují biologičtí rodiče (Gabriel a kol., 2008). Poručník je poručenství zproštěn soudem na vlastní návrh

nebo je odvolán v případě, kdy pozbude způsobilost pro svou funkci nebo neplní své povinnosti (Bubleová a kol., 2007). Na poručníky jsou kladeny podobné psychologické nároky jako na pěstouny. Je poměrně časté, že je nejprve realizována klasická pěstounská péče a poté poručenství (Gabriel a kol., 2008).

2.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

„Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte“ (§ 45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině). Nejčastějším důvodem bývá nemoc rodičů, pobyt v zahraničí nebo jejich výkon trestu odnětí svobody (www.mpsv.cz).

Dítě může být svěřeno také do společné výchovy manželů. V případě, že jeden z nich zemře, vychovává dítě druhý manžel. Při rozvodu manželů o výchově dítěte rozhoduje soud, dokud však manželství není rozvedeno, trvá společná výchova. Za předpokladu, že dítě má být soudem svěřeno do výchovy pouze jednomu z manželů, vyžaduje se souhlas druhého manžela. Ten však musí mít způsobilost k právním úkonům a k získání souhlasu nesmí existovat těžko překonatelná překážka (Novotná a kol., 2009).

Osoby, které jsou zodpovědné za výchovu dítěte, mají soudem vymezeny práva a povinnosti vůči dítěti a jejich rozsah. Vyživovací povinnost zůstává na straně rodičů a soud většinou stanoví, že ji musí rodiče plnit k rukám osoby, které bylo dítě do péče svěřeno (Bubleová a kol., 2007). Zákonnými zástupci dítěte tedy zůstávají rodiče (www.mpsv.cz).

3. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče je založeno na vyhledávání dětí, které jsou vhodné pro uvedené formy náhradní rodinné péče a zároveň jde o vytipování vhodných pěstounů a osvojitelů pro tyto děti (www.mpsv.cz). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí dále uvádí, že zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje také odbornou přípravu budoucích osvojitelů a pěstounů před přijetím dítěte do rodiny. Zprostředkování spočívá i ve výběru konkrétní fyzické osoby, která byla zvolena jako vhodná stát se osvojitelem nebo pěstounem konkrétního dítěte a realizaci osobního seznámení této osoby s dítětem (Bubleová a kol., 2007).

Dříve, než se páry či jednotlivci rozhodnou přijmout cizí dítě do své péče, měli by zodpovědně zvážit, zda jsou dostatečně zralí pro přijetí rodičovské role. V procesu podání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče mají výhodu ti žadatelé, u kterých je již v době podání žádosti definitivně diagnostikována neplodnost. S touto diagnózou se musí vnitřně vyrovnat, aby byli schopni zcela přijmout cizí dítě (Gabriel a kol., 2008).

Podle § 4 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí zprostředkování osvojení a pěstounské péče realizují orgány sociálně-právní ochrany:

- krajské úřady
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- obecní úřady
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně

Žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče podává partnerská dvojice či jednotlivec na obecní úřad obce s rozšířenou působností, tedy městský úřad, v případě větších měst na magistrát, podle místa trvalého bydliště žadatelů, přímo na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, které je součástí odboru sociálních věcí. Provedení úvodního pohovoru o motivaci žadatelů a jejich představách o dítěti, včetně předání

příslušných formulářů a informací, náleží sociální pracovníci. K žádosti je nutné doložit:

- **doklad o státním občanství**, přičemž postačující je kopie občanského průkazu, v případě cizinců **povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu**
- **fotografie žadatelů**, zde je nutné podotknout, že často se jedná o první informaci, kterou poradní sbor dostává, proto by měla být vhodně zvolená, funguje efekt prvního dojmu
- **zprávu o zdravotním stavu žadatelů**, kterou vydává posudkový lékař krajského úřadu, ten buď žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče doporučí nebo naopak
- **potvrzení od zaměstnavatele o pravidelném příjmu**
- **zprávu o sociálních poměrech**, obsahující údaje o bytových a sociálních podmínkách, včetně posouzení předpokladů pro realizaci náhradní rodinné péče, vyhotovuje sociální pracovníce obecního úřadu obce s rozšířenou působností v domácnosti žadatelů
- **opis rejstříku trestů**, ve kterém je na rozdíl od výpisu z rejstříku trestů ponechán i záznam o zahlazeném odsouzení a všech uložených trestech
- **písemný souhlas s účastí na přípravě pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče**
- **posudek obecního úřadu** (Gabriel a kol., 2008)

Kompletní dokumentace žadatelů je obecním úřadem obce s rozšířenou působností předána k dalšímu řízení krajskému úřadu, za předpokladu, že jsou splněny zákonné podmínky. V opačném případě ji obecní úřad obce s rozšířenou působností zamítne nebo řízení zastaví (Bubleová a kol., 2007).

Krajský úřad rozhoduje o zařazení do evidence žadatelů, vychází přitom z výsledků odborného posouzení. To obnáší psychologické vyšetření a posouzení zdravotního stavu posudkovým lékařem. Součástí odborného posouzení je rovněž příprava žadatelů, zaměřená na specifika náhradní rodinné péče a schopnosti takové dítě vychovávat a starat se o ně. Dále se zjišťuje, zda jsou žadatelé trestně bezúhonní, a pokud mají vlastní děti, je podstatný i jejich názor (www.mpsv.cz).

Za předpokladu, že odborné posouzení je vyhodnoceno ve prospěch žadatelů, vydá krajský úřad rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Těm, kteří nebyli posouzeni jako vhodní žadatelé, je krajským úřadem doručeno rozhodnutí o nezařazení do evidence vhodných žadatelů. Proti takovému rozhodnutí je samozřejmě možné se odvolat na Ministerstvo práce a sociálních věcí ve lhůtě 15 dnů (Gabriel a kol., 2008).

Krajský úřad zároveň eviduje děti, které lze osvojit nebo svěřit do pěstounské péče. Při zprostředkování některé z forem náhradní rodinné péče platí zásada, že se pro konkrétní dítě hledají vhodní rodiče, ne naopak (www.mpsv.cz). Děti, které jsou právně volné a zároveň vhodné pro osvojení, je dlouhodobý nedostatek, vzhledem k počtu žádostí. Obecně je známo, že žadatelé chtějí nejčastěji osvojit dítě bez závažných zdravotních problémů a našeho etnika. Musí tedy počítat s delší čekací dobou. Podobná situace nastává u žadatelů, kteří chtějí přijmout do pěstounské péče co nejmenší, zdravé dítě, našeho etnika (Gabriel a kol., 2008).

Novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí byly v červnu 2006 zřízeny hejtmány poradní sbory pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče v rámci každého kraje České republiky, plnící funkci zvláštního orgánu kraje. Činnost poradního sboru je řízena vnitřními předpisy daného kraje. Předseda poradního sboru, jeho zástupce a další členové jsou jmenováni a případně i odvoláváni hejtmánem příslušného kraje. Musí mít alespoň pět členů a k tomu, aby byl usnášení schopný, se vyžaduje přítomnost jeho nadpoloviční většiny (Novotná a kol., 2009).

Poradní sbor působí i na Ministerstvu práce a sociálních věcí, je zřízen ministrem a funguje na stejném principu jako na krajských úřadech a je sestaven rovněž z důvodu zprostředkování osvojení a pěstounské péče (www.mpsv.cz).

Poradní sbor je složen z odborníků v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, kteří provádí posouzení a jejich cílem je najít pro vybrané dítě prostředí, které mu umožní uspokojení jeho základních psychických potřeb. K tomu potřebuje od manželů, či jednotlivců, i ze strany dítěte, údaje z oblasti zdravotní, psychologické, sociální a právní (Bořová a kol., 2008).

Poté poradní sbor doporučí krajskému úřadu žadatele, které vyhodnotí jako vhodné, aby se stali pěstouny či osvojiteli konkrétního dítěte. Nedisponuje tedy oprávněním rozhodovat, ale plní úlohu poradního orgánu, který se podílí na formování a utváření rodinných vztahů mezi žadateli, kteří se chtějí stát náhradními rodiči a dětmi, vhodnými pro některou z forem náhradní rodinné péče, tedy pro osvojení, pěstounskou péči nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu (Novotná a kol., 2009).

Ve chvíli, kdy krajský úřad vytipuje z evidence žadatelů vhodnou partnerskou dvojici či jednotlivce pro určité dítě, které vede ve své evidenci dětí, vyrozumí písemně vybrané žadatele. Ti mají právo setkat se s dítětem a po seznámení se s ním mohou požádat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů či do péče budoucích pěstounů. Musí tak učinit nejpozději ve lhůtě do třiceti dnů ode dne, kdy převzali písemné oznámení (www.mpsv.cz).

Dítě jim je na základě žádosti svěřeno na jakousi zkušební dobu do předadopční nebo předpěstounské péče, která musí trvat minimálně tři měsíce. Až po jejím uplynutí může být dítě svěřeno do pěstounské péče či osvojení rozhodnutím soudu. Soud si předtím vyžádá zprávu od psychologa a sociálního pracovníka z obecního úřadu s rozšířenou působností, protože ten ve zkušební době do rodiny s dítětem dochází v pravidelných intervalech. Zprostředkování osvojení či pěstounské péče je ukončeno vydáním soudního rozhodnutí o svěřením dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče. V případě pěstounské péče návštěvy orgánu sociálně-právní ochrany z obecního úřadu s rozšířenou působností trvají po celou dobu, kdy mají pěstouni dítě svěřené do péče, nejdéle však do dosažení jeho zletilosti (Gabriel a kol., 2008).

Může dojít i k tomu, že se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat žadatelům vybranou formu náhradní rodinné péče ve stanovené lhůtě do 3 let od data, kdy byli zařazeni do evidence. V takovém případě jsou kopie jejich dokumentace postoupeny na Ministerstvo práce a sociálních věcí, které přebírá úkol vyhledání dítěte, pro které by byli žadatelé vhodnými osvojiteli nebo pěstouny a současně by takové dítě chtěli přijmout do své péče. Pokud se tak nestane do 6 měsíců, předá Ministerstvo práce a sociálních věcí dokumentaci Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, musí k tomu však mít předem daný písemný souhlas žadatelů. Z praxe však vyplývá, že šance na přijetí dítěte ze zahraničí jsou poměrně malé (Gabriel a kol., 2008).

Bubleová uvádí, že žadatelé jsou z evidence krajského úřadu vyřazeni, pokud:

- bylo vydáno rozhodnutí o osvojení či jim bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, za předpokladu, že nepodali žádost o osvojení dalšího dítěte nebo nežádají o svěřeni dalšího dítěte do pěstounské péče
- se vyskytly tak zásadní důvody, pro které není možné žadatelům zajistit zprostředkování adopce či pěstounské péče
- požádají o vyřazení sami žadatelé
- zásadně poruší oznamovací povinnost, která se vztahuje ke změnám v údajích, jež jsou rozhodné při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče
- uplynula stanovená lhůta a kopie údajů žadatelů byly zaslány na Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (Bubleová a kol., 2007).

Podle § 24c odst. 1 písm. c zákona o sociálně-právní ochraně dětí mohou být žadatelé o osvojení nebo pěstounskou péči vyřazeni z evidence, vedené krajským úřadem, také v případě, že byli vyzváni, aby se zúčastnili přípravy k přijetí dítěte do rodiny a neučinili tak bez vážného důvodu.

3.1 Motivace pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče

„Mít děti je pro některé manžele životní nutností a nemít je znamená pro ně nebýt šťastni a žít ve vědomí, že jim chybí něco, co je pro jejich život nezbytné“ (Vodák, 1968, s. 9).

„Děti představují pro české rodiče jinou hodnotu: především očekávají od dítěte obohacení svého života o pocit radosti a potěšení z jeho rozvoje a především pro ženy je porodit a vychovat dítě mnohdy vlastním smyslem jejich života“ (Konečná, 2003, s. 213). Děti mají po emocionální stránce nevyčíslitelnou hodnotu. Právě tato psychická hodnota nás motivuje k tomu, abychom je měli (Konečná, 2003). Většina mladých manželů a párů plánuje, že si založí rodinu. Tato představa je však u některých zničena diagnózou neplodnosti. To u mnohých vyvolává pocit beznaděje, vlastní nedostatečnosti, někdy dokonce vede ke ztrátě partnera nebo sebe sama (Schoolerová, 2002).

Žadatelé, kteří se chtějí stát náhradními rodiči, mají často nereálné představy o charakteristikách, jež by mělo dítě mít a splňovat. Možnosti, které se však nabízí, se od jejich představ liší. Z praxe odborníků na náhradní rodinnou péči vyplývá, že v průběhu celého procesu ze svých požadavků a představ o dítěti slevují. Značná pozornost se věnuje motivaci žadatelů, tedy pohnutce, která je vede k rozhodnutí stát se náhradními rodiči. Jejich rozhodnutí je výsledkem několika motivů (Škoviera, 2007).

Motivy mohou být oficiální, zveřejněné, tedy takové, o kterých žadatelé veřejně mluví. Motivy mohou být také neveřejné, tedy takové, které mají vliv na rozhodování, ale náhradní rodiče o nich nemluví. Poslední skupinou jsou motivy skryté, žadatelé je zcela záměrně tají, protože mají patologický charakter nebo jsou nevědomé (Sabolíková a kol., 2010).

Škoviera člení motivaci k náhradnímu rodičovství následujícím způsobem, neuvádím však úplný výčet:

a) motivy zveřejněné

- altruistický – motiv, který je založen na snaze pomoci cizímu dítěti
- nenaplněné rodičovství – motiv, který vychází z touhy prožít si psychologické rodičovství, když biologicky to není možné
- smysl života – přijaté dítě má zaplnit prázdnotu po vlastních dětech
- rodinný motiv – vychází ze snahy dát vlastnímu dítěti, jedináčkovi, sourozence
- ekonomické zajištění – motiv, který se objevuje u žadatelů, kteří mají dostatečné finanční prostředky a chtějí je vynaložit na zajištění dítěte

b) motivy neveřejné

- společenský status – péče o dítě je společností vysoce ceněna a uznávána
- ekonomický – motiv, který se týká pěstounské péče a vychází z úvahy zajištění pravidelného finančního příjmu
- pragmatismus – náhradní rodičovství zajistí práci

- rodinná povinnost – motiv, který se vztahuje k pěstounské péči v rámci příbuzných a vychází z tlaku rodiny a očekávání společnosti, že bude dítě přijato

c) motivy skryté

- řešení partnerské krize – přijaté dítě má zachránit nefungující vztah partnerů a naplnit jejich společné soužití
- vykoupení vlastní viny – motiv, který vychází z pocitu viny, vyvolaný nezdařenou výchovou vlastního dítěte
- očekávání vděčnosti ze strany dítěte a ocenění – motiv žadatelů k náhradnímu rodičovství je vyvolán nenaplněnou potřebou ocenění ze strany vlastních dětí, partnera a očekáváním vděčnosti přijatého dítěte
- potřeba něco si dokázat – motiv, který vzniká na základě nezvládnutého nebo naopak neuskutečněného rodičovství (Škoviera, 2007).

Neplodnost je dle odborníků hlavní motivací pro adopci. Dříve byla i jedním z prvotních důvodů k adopci existence faktu, že rodičům zemřelo vlastní dítě a adoptované jim mělo jejich zemřelé dítě nahradit. Tento motiv už však v dnešní době není častý (Matějček a kol., 2002). Žadatelé, kteří jsou k osvojení motivováni z důvodu neplodnosti, a adopce pro ně představuje poslední naději na založení rodiny, musí změnit svá očekávání, především vůči sobě (Schoolerová, 2002).

U pěstounů je tomu jinak, hlavní roli hraje touha po více dětech a snaha pomoci těm, které to potřebují. Někteří také touží po projevené vděčnosti ze strany dítěte (Matějček a kol., 2002). Vodák přitom uvádí, že rodiče, kteří očekávají, že se jim jejich péče, láska a finanční investice vrátí, mohou být zklamáni. Z toho plyne, že potřeba mít dítě musí být především citová (Vodák, 1968).

Motiv k adopci je velmi často altruistický, žadatelé jsou vedeni touhou pomoci opuštěnému dítěti. Chtějí mít někoho, komu budou moci odkázat svůj majetek. Svou roli hraje také pocit samoty. Touha nebýt sám však není dostačující, převažující musí být potřeba dávat, ne jen přijímat (Vodák, 1968).

Přijetí budoucího dítěte je závislé na psychické potřebě mít dítě, musí být vytvořeny rodičovské postoje, nejde tedy jen o schopnost zplodit dítě. Postoje a potřeby adoptivních rodičů jsou intenzivnější proti těm, které mají rodiče biologičtí, v důsledku překážek, které musí překonat, než je jim svěřeno vytoužené dítě. Máme tím na mysli překážky v podobě náročné a obsáhlé administrativy, úředních postupů, psychologického vyšetření a postojů společnosti. U pěstounů je to obdobné (Matějček, 1999).

Motivací pro náhradní rodičovství by neměla být snaha vyřešit tímto způsobem partnerské a rodinné problémy. Dítě problémy nevyřeší, právě naopak. Patrné je to především u pěstounské péče, kdy je dítě přijímáno většinou v předškolním věku a ve chvíli, kdy začne chodit do školy, se projeví první rozladění na straně pěstounů. Někteří pěstouni nejsou schopni se smířit s faktem, že přijaté dítě nebude mít nadprůměrné výsledky a ještě k tomu se mohou objevit výchovné problémy ve škole (Neckař, 2009).

Dávky pěstounské péče mohou v některých případech hrát hlavní roli při motivaci k pěstounství. Za předpokladu, že taková motivace převažuje, není vhodné tyto žadatele do evidence žadatelů o pěstounskou péči doporučit. Stejná motivace může vést pěstouny ke snaze pečovat o větší počet dětí. V praxi to však není tak časté (Gabriel akol., 2008).

Pokládám za nutné zmínit ještě důvody, které vedou k náhradnímu rodičovství v případě dětí odlišného etnika a rasy. Většina žadatelů totiž nejprve uvádí, že by neakceptovali dítě jiného etnika. V průběhu celého procesu však někteří svůj názor mění a jsou ochotni přijmout takové dítě. Pro toto rozhodnutí uvádí odborníci následující motivaci:

- neexistuje šance získat „bílé“ dítě
- vychází z přesvědčení, že barva pleti a rasa není podstatná, důležitá je láskyplná výchova
- potřeba sociální prezentace

Přijetí dítěte odlišného etnika je třeba dobře zvážit, protože pokud nebude takové dítě svými náhradními rodiči vnitřně přijímáno, může docházet ke konfliktům, které u dítěte vyvolají poruchy v chování (Škoviera, 2007).

3.2 Příprava žadatelů o osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče

Všichni žadatelé o adopci nebo pěstounskou péči jsou povinni absolvovat přípravný kurz, který jim poskytne informace a pomůže ve fázi rozhodování nebo přehodnocení jejich dřívějších představ. Příprava párů či jednotlivců se realizuje před tím, než jsou zařazeni do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny či osvojiteli (Neckař, 2009).

Přípravný kurz žadatelům zajistí příslušný krajský úřad, v Praze Magistrát. Tomu předchází posouzení zdravotního stavu posudkovým lékařem. Cílem přípravy je dle metodického pokynu Ministerstva práce a sociálních věcí předat žadatelům odborné informace o náhradní rodinné péči a jejích specifikách, pomoci jim, aby si vytvořili reálnou představu o fungování jejich rodiny po přijetí „nevlastního“ dítěte a také dostat informace od žadatelů, o jejich prožívání a provést hodnocení jich samotných ve vztahu k přijetí dítěte (Gabriel a kol., 2008).

Žadatelé mají během přípravy možnost ptát se odborníků na věci, které je zajímají a nejsou jim třeba zcela jasné. Zároveň se osobně setkávají s osvojiteli a pěstouny, kteří již dítě v náhradní rodinné péči mají, a tak jim mohou zprostředkovat své osobní zkušenosti (Bubleová a kol., 2007).

Přípravný kurz by měl mít část teoretickou a praktickou. Teoretická část je věnována odborným přednáškám, realizovaným v několika odpoledních blocích nebo celých dnech. Praktická neboli zážitková část probíhá většinou formou pobytových soustředění, které se zpravidla uskutečňují o víkendech. Časový rozsah přípravy žadatelů je rozdílný v závislosti na jejím poskytovateli a organizátorovi, liší se i v rámci jednotlivých krajů. Většinou však trvá v rozmezí jednoho až tří měsíců a navštěvuje ji osm až deset párů (Gabriel a kol., 2008).

Přípravu na přijetí role adoptivního rodiče je třeba zaměřit na prožití a zvládnutí smutku z nenaplněné touhy po biologicky vlastním dítěti a biologickém rodičovství. I přesto může mít ztráta jejich snu vliv na vztah a chování vůči osvojenému dítěti (Schoolerová, 2002). Poruchy plodnosti se značně podepisují na psychice žen i mužů, tyto páry se často cítí jako méněcenné, protože biologické rodičovství je společností chápáno jako znak normálnosti. V průběhu přípravy je tedy třeba zaměřit se na vyrovnání se s tímto faktem a přijetí náhradního rodičovství jako rovnocenného s biologickým (Kalábová a kol., 1999).

Na náhradní rodičovství se musí připravit nejen žadatelé, ale i jejich rodina a známí. Je důležité, aby byli všichni včas informováni o rozhodnutí přijmout dítě do náhradní rodinné péče a měli časový prostor pro pochopení a vyrovnání se s tímto záměrem (Konečná, 2003). Výhodou je, když rodina žadatelů jejich záměr adoptovat či přijmout dítě do pěstounské péče, akceptuje, protože dítě nevyrostá jen u náhradních rodičů, ale také o ně pečují prarodiče a širší rodina (Neckař, 2009).

Problém, se kterým se žadatelé o osvojení dítěte během přípravy potýkají, je absence vzoru. Kromě toho tyto páry nebo jednotlivci vnímají ztrátu svého soukromí a pocítují neustálou kontrolu. Jejich verbální projev není často spontánní, protože se obávají, že když pronesou nevhodnou poznámku, bude jejich žádost zamítnuta (Schoolerová, 2002).

Po absolvování kurzu je sepsána krátká zpráva, jejíž obsah je dohodnut s náhradními rodiči. Obsahuje i informace o tom, zda jsou žadatelé ochotni akceptovat sourozence nebo přijetí dítěte odlišného etnika a další (Neckař, 2009).

3.3 Úskalí osvojení a pěstounské péče

V době, kdy začnou náhradní rodiče přemýšlet o možnosti přijmout a starat se o dítě, které se jim nenarodilo, by se měli zamyslet nad svými vlastními potřebami, které mají mimořádný vliv na celý proces. Musí si také uvědomit a otevřeně přiznat, co od dítěte očekávají. Většina žadatelů má na začátku jasnou představu, jaké dítě by chtěli přijmout do náhradní rodinné péče. Mají vůči němu velká očekávání, i co se jeho chování týká,

ale když se jejich představy ukážou jako nereálné, je pro ně obtížné dítě zcela přijmout a věnovat se mu (Schoolerová, 2002).

Než se partnerské dvojice k takovému zásadnímu kroku, tedy přijetí cizího dítěte, rozhodnou, je na místě, aby byli upřímní především sami k sobě a vzájemně si sdělili své pochybnosti. Stává se, že partner, který má k náhradnímu rodičovství větší motivaci, přehlíží pochybnosti i nižší motivaci svého partnera. Vychází totiž z přesvědčení, že ho dítě změní. Zvláště pečlivé zvážení je třeba u pěstounské péče, protože se jedná o obtížnou formu náhradního rodičovství a později může dojít k rozčarování a výčitkám mezi partnery, což není žádoucí (Matějček a kol., 2002).

Dříve, než přijde dítě k náhradním rodičům, je třeba, aby znali jeho minulost a uvědomili si úskalí, která mohou bránit procesu sblížení a navazování blízkých rodinných vztahů (Schoolerová, 2002). Většina z nich by byla totiž ráda, kdyby dítě co nejdříve na svůj dosavadní život a vše, co se k němu váže, zapomnělo. Dítě si však pamatují více, než projevuje navenek a náhradní rodiče mají problémy se vyrovnat s jeho vzpomínkami (Matějček a kol., 2002).

V některých případech se stává, že si dítě své biologické rodiče, zpravidla matku, idealizuje. Většinou k tomu dochází na základě vysvětlení pracovníků domova, kteří chtějí zmírnit stesk a bolest dítěte zdůvodněním, že za ním maminka nechodí, protože je nemocná. V důsledku toho může nastat situace, že se bude po biologické matce ptát i u náhradních rodičů. To pro ně není snadné, nesmí se však za to na dítě zlobit. Odborníci z oblasti náhradní rodinné péče doporučují, aby rodiče projevili dítěti svoji lásku a radost z toho, že ho mají. Kdyby se snažili, aby dítě za každou cenu zapomnělo, mohlo by to mít negativní vliv na utváření jeho sebepojetí (Matějček a kol., 2002).

Stále diskutovanou otázkou zůstává, zda říct a kdy pravdu o původu dítěte. Osvojitelé se někdy obávají říci dítěti pravdu, vnímají to jako ohrožení jejich rodičovství. To pramení z nepochopení rozdílnosti biologického a adoptivního rodičovství. Je třeba si uvědomit, že každé z nich má svou hodnotu a právě nepřijetí pokrevního rodičovství otevírá cestu pro rodičovství adoptivní nebo pěstounské. Nutno podotknout, že pro dítě má význam a hodnotu pouze takové rodičovství, které je přijímá bez podmínek a výhrad (Kovařík, 1999).

Většina odborníků na náhradní rodinnou péči zastává názor, že by měli adoptivní rodiče říci dítěti, že bylo osvojené, co nejdříve. Pokud to příliš odkládají, může se stát, že mu to řekne někdo jiný, navíc necitlivou formou. Pro dítě je to pak traumatizující zážitek. Čím dříve řeknou náhradní rodiče dítěti pravdu, tím lépe, navíc tak podporují zdravý vztah mezi jimi a dítětem a nežijí ve strachu, že bude jejich tajemství prozrazeno (Schoolerová, 2002).

Matějček k tomu uvádí zajímavý příspěvek osvojeného dítěte: „ Nejhorší je,“ psali ve svých dopisech, „když tito milovaní rodiče (připomeňme si, prosím, že dítě ve svých citech nerozlišuje vlastní-nevlastní) hráli před námi komedii – nebyli k nám dost upřímní – nevěřili nám, mysleli si snad, že bychom je měli míň rádi, kdyby nám řekli pravdu...atd. atd.“ (Matějček a kol., 2002, s. 105).

Pěstounské rodiny pokládají za velmi problematické setkávání dítěte s biologickými rodiči. Dítě potřebuje stabilní rodinu, a to jednu, ve které bude mít pocit bezpečí a jistoty, stejně tak citového přijetí. Pěstouni často kontakt s biologickými rodiči vnímají negativně, protože narušuje pracně vytvořené citové vztahy k náhradní rodině a mnohdy se u dítěte ztrácí pozitivní posun v chování, pocitu jistoty, komunikaci a dalších jevech. Zároveň si jsou vědomi faktu, že je třeba, aby dítě znalo svůj původ (Konířová a kol., 2010).

V případě, že v rodině vyrůstá osvojené dítě nebo dítě přijaté do pěstounské péče a těmito rodičům se poté narodí dítě biologicky vlastní, neznamená to dle zkušeností odborníků pro svěřené dítě žádné zásadní nebezpečí (Konečná, 2003).

Na mezinárodní konferenci, konané v Olomouci v roce 2009, která byla mimo jiné věnována také náhradní rodinné péči, byly prezentovány odborné poznatky Bakošové. Ta uvádí, že v oblasti náhradní rodinné péče je důležité i **působení sociálního pedagoga**, které může probíhat na několika úrovních:

- 1. úroveň společnosti** - prostřednictvím masových komunikačních prostředků je třeba veřejně prezentovat rodiny, které přijaly za své opuštěné dítě, mluvit o jejich rodičovském a vychovatelském umění a lze je dávat za příklad dobře

fungujících partnerských vztahů. Rovněž je třeba, aby i stát koncipoval rodinnou politiku tak, aby došlo ke zlepšení kvality rodinného života.

2. **úroveň rodiny** – rodinám, které si osvojily nebo si vzaly dítě do pěstounské péče, by mělo být poskytnuto poradenství, podpora, rekreační a klubová činnost. Náhradním rodičům by se mělo dostat veřejného uznání, protože kromě svých biologických dětí se starají a přijali za své děti opuštěné.
3. **úroveň dítěte** – přímo v rodině i poradenských a vzdělávacích centrech přispívat k výchově a vzdělávání dítěte. Sociální pedagog napomáhá při odstraňování bariér, které si dítě vytvořilo v důsledku negativního rodinného prostředí. Navazuje spolupráci se školou, sociálními pracovníky a učiteli a podílí se na vytváření individuálního programu, jak dítěti pomoci a využívá k tomu výchovu (Kamarášová, 2010).

4. Praktická část

4.1 Cíl průzkumu

Praktickou část bakalářské práce jsem realizovala prostřednictvím průzkumu, který si kladl za cíl zjistit, **jaká je motivace žadatelů pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče**. Zaměřila jsem se zvláště na motivaci žadatelů o osvojení a na motivy, které vedou žadatele k přijetí dítěte do pěstounské péče. Domnívám se, že motivace žadatelů k výše uvedeným formám náhradního rodičovství, které uvádí odborná literatura, nejsou zachyceny zcela vyčerpávajícím způsobem. Žadatelé jsou ke svému rozhodnutí přijmout cizí dítě vedeni několika motivy a jejich motivace vychází z individuální situace a případu konkrétních párů či jednotlivců - samožadatelů.

Dále jsem se zabývala vývojem požadavků a představ o dítěti, které mají žadatelé o zmíněné formy náhradního rodičovství v době podání žádosti o zprostředkování osvojení či pěstounské péče a jejich proměnami po absolvování přípravy budoucích osvojitelů či pěstounů, a jak se liší od představ, které na počátku měli.

4.2 Způsob provedení průzkumu a zpracování dat

Průzkum jsem uskutečnila na Krajském úřadu Jihomoravského kraje, přímo na oddělení sociálně-právní ochrany. Zdrojem dat byla spisová dokumentace žadatelů o osvojení a pěstounskou péči, vedená pracovníky tohoto oddělení.

Zkoumaný vzorek byl vybrán náhodným způsobem z dostupné spisové dokumentace. Byl složen z žadatelů o osvojení, zastoupených 7 partnerskými dvojicemi a 1 samožadatelkou ve věku od 25 do 41 let. Žadatelé o pěstounskou péči byli reprezentováni 6 manželskými páry a 2 samožadatelkami ve věkovém rozmezí 31 až 50 let. Věková struktura žadatelů průzkumného vzorku nebyla předem striktně stanovena vzhledem ke skutečnosti, že věk žadatelů o adopci je většinou nižší, než věk žadatelů o svěření dítěte do pěstounské péče. To je dáno podmínkou přiměřeného věkového rozdílu mezi dítětem a osvojitelem. U pěstounů je větší tolerance na věkový rozdíl. Nutno

podotknout, že zkoumaný soubor žadatelů zahrnuje všechny žadatele, tedy jak prvožadatele o výše zmíněné formy náhradní rodinné péče, tak žadatele, kteří už mají jedno nebo více dětí přijatých do pěstounské péče, či již jsou osvojiteli.

Jedním z důvodů je skutečnost, že počet žadatelů o pěstounskou péči klesá. Příčinu spatřují pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany v náročnosti této formy náhradního rodičovství. Žadatelé, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, se obávají především kontaktu s biologickými rodiči dítěte. To některé v průběhu procesu vyřizování jejich žádosti odradí a požádají o její zpětvzetí. Dalším důvodem je záměr analyzovat motivaci žadatelů o výše uvedené formy náhradní rodinné péče, které vychází z individuálních případů.

Z vybraného souboru žadatelů jsem musela vyřadit 3 z nich, protože z obsahu spisové dokumentace nebylo možné analyzovat motivace žadatelů k náhradnímu rodičovství. Soubor byl doplněn o 3 jiné žadatele, jejichž spisová dokumentace byla vyhovující. Velikost zkoumaného vzorku tak byl zachován.

Jednotkou popisu jsou žadatelé o osvojení a žadatelé o svěření dítěte do pěstounské péče. Určující charakteristikou je jejich motivace k přijetí dítěte. Pro další zpracování a analýzu získaných dat z případových studií jsem zvolila dvě základní kategorie:

- a) motivy žadatelů k osvojení dítěte
- b) motivy žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče

V jednotlivých kazuistikách jsem provedla analýzu obsahů, vztahujících se k otázce motivace žadatelů o osvojení či přijetí dítěte do pěstounské péče. Získané údaje jsem zobrazila v tabulce č. 1 Motivace žadatelů k osvojení a tabulce č. 2 Motivace žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče. Kromě jednotlivých motivů žadatelů v obou skupinách jsem je dále charakterizovala podle typu žadatelů, tedy zda se jedná o manželský pár či samožadatele. Dalším ukazatelem je věk, u manželských párů je uveden věk muže i ženy. Rozlišovacím faktorem je také počet vlastních dětí žadatelů. V případě, kdy se nejedná o jejich společné děti, uvádím upřesnění, že je dítě pouze jednoho z žadatelů a zda pochází z předchozího manželství. Posledním ukazatelem je počet dětí, které žadatelé již adoptovali nebo přijali do pěstounské péče.

Tabulka č. 1

Motivace žadatelů k osvojení dítěte				Počet vlastních dětí	Počet dětí v A/PP*
Motivy	Typ žadatelů	Věk žadatelů			
		muž	žena		
neuspokojená potřeba rodičovství, přání pomoci potřebnému dítěti, možnost dát dítěti poznat rodičovskou péči a lásku	manželský pár	35	33	0	0
přání pomoci odloženému dítěti, touha po větší rodině, přání pořídit vlastnímu dítěti sourozence	manželský pár	31	29	1 ¹	0
bezdětnost (ne neplodnost), přání pomoci cizímu dítěti, potřeba rodičovství	manželský pár	33	30	0	0
neplodnost, neuspokojená rodičovská potřeba (žadatelka), touha vychovávat společné dítě (žadatel)	manželský pár	41	25	2 ²	0
neplodnost, přání ženy mít dítě je impulzem pro muže	manželský pár	34	38	0	0
přání mít děvče, touha po větší rodině, nenaplněný rodičovský potenciál	manželský pár	42	39	3 ³	0
neplodnost, nenaplněná rodičovská potřeba, pocit prázdnoty, touha po dítěti na straně ženy, akceptace jejího přání na straně muže	samožadatelka	0	40	0	0
v případě, že by se dětem, které máme osvojeny narodili sourozenci, chceme je osvojit, aby byly děti spolu, neplodnost	manželský pár	41	34	0	2 (A)

1 - narozeno až po podání žádosti o NRP

2 - muž

3 - synové

***A** - adopce (osvojení)

PP - pěstounská péče

NRP - náhradní rodinná péče

Tabulka č. 2

Motivace žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče				Počet vlastních dětí	Počet dětí v A/PP*
Motivy	Typ žadatelů	Věk žadatelů			
		muž	žena		
pocit nedostatečně naplněného rodičovství, pocit prázdnoty v důsledku tragického úmrtí vlastního dítěte, přání vychovávat dítě, které to potřebuje, vysoký věk pro osvojení	manželský pár	50	43	0 ¹	0
ne zcela naplněný rodičovský potenciál (touha po více dětech), křesťansko - altruistický motiv, zaměstnání pro žadatelku (profesionální PP)	manželský pár	32	31	3	0
potřeba pomoci cizímu dítěti, úmrtí vlastního dítěte	manželský pár	44	40	2	2 (PP)
vážné onemocnění dítěte v PP, které přijímali jako "zdravé", přání pomoci dalšímu nemocnému dítěti	manželský pár	39	42	1	1 (PP)
přání pořídit chlapce v PP sourozence, pocit nenaplněného rodičovského potenciálu	manželský pár	48	48	2 ²	1 (PP)
potřeba pomoci cizímu dítěti, pocit nenaplnění, vysoký věk pro osvojení	samožadatelka	0	45	1	0
potřeba pomoci dítěti, které to potřebuje, úmrtí vlastního dítěte a zaplnění jeho prázdného místa, křesťanská víra, pocit povinnosti přijmout opuštěné dítě, vysoký věk pro osvojení	manželský pár	50	46	5 ³	0
uplatnění mateřských citů, rodičovská potřeba bez potřeby vychovávat vlastní dítě, snaha pomoci opuštěnému dítěti	samožadatelka	0	37	0	0

1 - úmrtí vlastního dítěte

2 - žadatelka

3 - 3 muž, 3 společné, z toho 1 dítě zemřelo

*A - adopce (osvojení)

PP - pěstounská péče

Zde uvádím několik výpovědí žadatelů, kteří se chtějí stát nebo již jsou náhradními rodiči, tedy osvojiteli nebo pěstouny. Získala jsem je při analýze obsahů spisové dokumentace. Jedná se o slova žadatelů, uvedená ve zprávách krajských psychologů či psychologů, kteří vedli přípravu budoucích osvojitelů a pěstounů.

Autorem následujícího úryvku je muž z bezdětného manželského páru, žadatel o osvojení.

„Uvědomil jsem si, že děti bez rodin mají daleko větší problém, než my jako manželé bez dítěte.“

Další slova žadatelů o osvojení, rovněž se jedná o bezdětný manželský pár.

„Chceme dát možnost dítěti poznat rodičovskou péči a lásku v rodinném životě.“

Žadatelé o osvojení, u kterých je motivací přání ženy mít dítě a její přání je motivací muže.

„Když žena občas pečuje o dítě kamarádky, vždycky krásně rozkvetne. To je pro mě impulz zájmu pro přijetí dítěte. Dítě bude v rodině radostí pro všechny.“

Žadatelé o přijetí dítěte do pěstounské péče, kteří mají pět vlastních dětí jsou materiálně dobře zajištěni.

„Pokládáme za svou povinnost přijmout opuštěné dítě a dát mu domov a rodičovskou lásku.“

Velmi neobvyklý pohled na rodičovskou roli ukazuje výpověď žadatelky, která se chce stát pěstounkou.

„Nikdy jsem nechtěla mít vlastní děti, svou úlohu při výchově dítěte jsem vždy viděla v roli náhradní matky.“

4.2.1 Motivy žadatelů k osvojení dítěte

V kategorii motivy žadatelů k osvojení dítěte jsem dále pracovala s motivy těchto žadatelů, které jsem uvedla v úplném výčtu v tabulce č.1 a dále je rozdělila do následujících okruhů:

- **rodičovská potřeba** – neuspokojená potřeba rodičovství, nenaplněný rodičovský potenciál
- **osamělost** - pocit prázdnoty
- **altruistický motiv** – přání pomoci potřebnému dítěti, přání pomoci cizímu dítěti, přání pomoci odloženému dítěti, možnost dát dítěti poznat rodičovskou péči a lásku v rodinném životě
- **touha po větší rodině** – přání pořídit vlastnímu dítěti sourozence, přání mít holčičku
- **bezdětnost** – ne v důsledku neplodnosti, ale z důvodu jiných zdravotních potíží
- **neplodnost** – bezdětnost v důsledku neplodnosti
- **partnerský motiv** – touha vychovávat společné dítě, touha po dítěti na straně ženy a akceptace jejího přání na straně muže, přání ženy mít dítě je impulzem pro muže

„ V případě, že by se dětem, které máme osvojeny, narodil sourozenec, chceme ho osvojit, aby byly děti spolu.“ Tento motiv jsem nezařadila do žádné z výše uvedených skupin.

4.2.2 Motivy žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče

Pro kategorii motivy žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče jsem na základě analýzy obsahů zařadila získané motivy do těchto okruhů:

- **rodičovská potřeba** - pocit nedostatečně naplněného rodičovství, pocit nenaplněného nebo ne zcela naplněného rodičovského potenciálu, uplatnění mateřských citů, rodičovská potřeba bez potřeby vychovávat vlastní dítě

- **osamělost** - pocit prázdnoty, pocit nenaplnění, zaplnění prázdného místa po zemřelém vlastním dítěti
- **věk** – vysoký věk žadatelů pro osvojení dítěte
- **úmrť vlastního dítěte**
- **altruistický motiv** – přání vychovávat dítě, které to potřebuje, potřeba pomoci dítěti, které to potřebuje, snaha pomoci opuštěnému dítěti, potřeba pomoci cizímu dítěti
- **náboženství** – křesťanská víra, pocit povinnosti přijmout opuštěné dítě, křesťansko -altruistický motiv
- **ekonomický motiv** – zaměstnání (profesionální pěstounská péče)
- **nemoc** - vážné onemocnění dítěte v pěstounské péči, které přijímali jako zdravé, přání pomoci dalšímu nemocnému dítěti
- **touha po větší rodině** – přání pořídit přijatému chlapci sourozence, touha po více dětech

4.2.3 Změny požadavků a představ o dítěti v průběhu procesu vyřizování žádosti o náhradní rodinnou péči

Na jedné straně stojí motivace žadatelů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, na straně druhé pak motivace k přijetí dítěte, které má splňovat konkrétní představy žadatelů. Ty se v průběhu procesu vyřizování žádosti o některou z forem náhradního rodičovství mění a vyvíjí.

V době podání žádosti mají páry i samozadatelé vytvořen obraz o tom, jaké by jejich dítě mělo být, o jeho původu, etniku, co by mělo umět a zda jsou ochotni akceptovat nějaké onemocnění či handicap. Někteří mají na přijímané dítě poměrně vysoké, až nereálné nároky. Než je však žadatelům umožněno osvojení či přijetí dítěte do pěstounské péče, uběhne poměrně dlouhá doba, během které manželské páry či jednotlivci proniknou hlouběji do celé problematiky a zjistí, že mnohdy musí ze svých požadavků slevit.

Na základě studia a analýzy obsahů ve spisové dokumentaci zde popíši, jaké požadavky kladou žadatelé na dítě v době podání žádosti, a jak se vyvíjí a mění po absolvování přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů.

1. Požadavky žadatelů o osvojení na dítě v době podání žádosti a jejich proměna po absolvování přípravy budoucích osvojitelů

Zaměřila jsem se na požadavky žadatelů o osvojení v oblasti pohlaví dítěte, tedy zda preferují dívku, či chlapce nebo zda pro ně není pohlaví rozhodující. Dále na věk dítěte, etnikum, kde je nejvíce diskutovaná otázka ochoty přijmout dítě poloromského nebo romského etnika. Poslední sledovanou oblastí jsou požadavky na zdravotní stav dítěte, tedy zda jsou žadatelé ochotni akceptovat dítě s tělesným, smyslovým postižením, duševním onemocněním či jiným onemocněním.

Tabulka č. 3

Požadavky osvojitelů na dítě v době podání žádosti				zdravotní stav dítěte			
				akceptace postižení/onemocnění:			
případové studie	pohlaví	věk dítěte	etnikum	tělesné	smyslové	duševní	jiné
1.	nerozhoduje	do 2 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
2.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum	ano	ne	ne	ano
3.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum poloromské	ne	ne	ne	ne
4.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum	ne	ne	ne	ne
5.	nerozhoduje	do 2 let	neví	ne	ne	ne	ne
6.	dívka	6 měsíců	romské	ne	ne	ne	ano
7.	dívka	do 3 let	nerozhoduje	ne	ne	ne	ano
8.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum	ne	ne	ne	ne

V tabulce č. 3 předkládám požadavky žadatelů v době podání žádosti o osvojení dítěte, získaných analýzou obsahů v jednotlivých případových studiích.

Tabulka č. 4

Požadavky osvojitelů na dítě po přípravě budoucích osvojitelů				zdravotní stav dítěte			
				akceptace postižení/onemocnění:			
případové studie	pohlaví	věk dítěte	etnikum	tělesné	smyslové	duševní	jiné
1.	dívka	do 3 let	poloromské	ne	ne	ne	ano
2.	nerozhoduje	do 3 let	nerozhoduje	ano	ne	ne	ano
3.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum poloromské	ne	ne	ne	ano
4.	chlapec	do 1 roku	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
5.	nerozhoduje	do 3 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
6.	dívka	do 2 let	romské	ne	ne	ne	ano
7.	dívka	do 6 let	naše etnikum romské	ne	ne	ne	ne
8.	nerozhoduje	do 1 roku	naše etnikum	ne	ne	ne	ne

Tabulka č. 4 ukazuje, jak se změnily požadavky žadatelů o osvojení v jednotlivých oblastech po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele.

2. Požadavky žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče v době podání žádosti a jejich proměna po absolvování přípravy budoucích pěstounů

Při zkoumání změn požadavků žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče jsem se zaměřila na stejné oblasti jako u žadatelů o osvojení. Sledovanými ukazateli jsou tedy rovněž pohlaví dítěte, jeho věk, etnikum a požadavky na zdravotní stav dítěte.

Tabulka č. 5

Požadavky pěstounů na dítě v době podání žádosti				zdravotní stav dítěte			
				akceptace postižení/onemocnění			
případové studie	pohlaví	věk dítěte	etnikum	tělesné	smyslové	duševní	jiné
1.	nerozhoduje	8-12 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ne
2.	nerozhoduje	do 3 let	naše etnikum poloromské poloasijské	ano	ano	ne	ne
3.	dívka	3-7 let	naše etnikum	ano	ano	ne	ne
4.	nerozhoduje	do 3 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
5.	nerozhoduje	do 5 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ne
6.	nerozhoduje	do 7 let	naše etnikum poloromské	ano	ano	ne	ano
7.	nerozhoduje	do 5 let	nerozhoduje	ano	ano	ne	ano
8.	nerozhoduje	do 6 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ne

Tabulka č. 5 zobrazuje, jaké požadavky a představy mají o dítěti žadatelé o přijetí dítěte do pěstounské péče v době, kdy podávají žádost o tuto formu náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 6

Požadavky pěstounů na dítě po přípravě budoucích pěstounů				zdravotní stav dítěte			
				akceptace postižení/onemocnění			
případové studie	pohlaví	věk dítěte	etnikum	tělesné	smyslové	duševní	jiné
1.	dívka	6-12 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
2.	dívka	do 3 let	naše etnikum poloromské poloasijské	ano	ano	ne	ano
3.	dívka	do 6 let	naše etnikum poloromské	ano	ano	ne	ano
4.	dívka	do 3 let	naše etnikum	ne	ne	ne	ano
5.	nerozhoduje	do 3 let	naše etnikum poloromské	ano	ne	ne	ano
6.	dívka	do 5 let	naše etnikum	ano	ne	ne	ano
7.	nerozhoduje	do 2 let	naše etnikum	ano	ne	ne	ano
8.	nerozhoduje	5-7 let	naše etnikum poloafrické poloasijské	ne	ne	ne	ano

Tabulka č. 6 dokládá, jak žadatelé o pěstounskou péči změnili své požadavky na dítě poté, co prošli přípravou pro budoucí pěstouny.

4.3 Použité metody a stanovení hypotéz

Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně citlivé téma, se domnívám, že zkoumat motivaci v přímé interakci s žadateli o osvojení a žadateli o svěřením dítěte do pěstounské péče, by bylo pro mě nemožné. A to i v důsledku vysokých nároků na odbornost, která pro takové zkoumání a posuzování náleží psychologům a v určitém ohledu také sociálním pracovníkům. Takové zkoumání by tedy neodpovídalo mým znalostem a odbornosti. Z toho důvodu jsem zvolila obsahovou analýzu spisové dokumentace,

vedené pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Krajského úřadu Jihomoravského kraje.

K realizaci průzkumu jsem zvolila metodu obsahové analýzy spisové dokumentace. Prostudovala jsem a provedla rozbor spisové dokumentace, na základě které jsem zpracovala 16 případových studií, které sloužily jako nástroj sběr dat o žadatelích. 8 z nich se vztahovalo k žadatelům o osvojení, dalších 8 pak k žadatelům o svěření dítěte do pěstounské péče. Tyto jsem použila k analýze motivů, které vedou obě skupiny žadatelů k rozhodnutí stát se náhradními rodiči. Z každé skupiny jsem vybrala jednu kazuistiku, která se mi jevila jako zajímavá z hlediska motivace a okolností, které žadatele o vybranou formu náhradní rodinné péče vedly. Případové studie jsou v kompletním znění vloženy v závěru práce jako přílohy č. 1 a 2.

Z důvodu vysoké důvěrnosti dokumentace, nejsou v kazuistikách uváděna žádná jména, pouze rozlišení žadatel, žadatelka nebo muž, žena, ani konkrétní městské úřady, na které byly žádosti o některou z forem náhradní rodinné péče podány. Záměrně není uveden ani vystudovaný obor a profese žadatelů, aby byla co nejvíce zachována anonymita.

Pro naplnění cíle průzkumu jsem si stanovila následující hypotézy:

H1:

Domnívám se, že motivace k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče je rozdílná.

H2:

Domnívám se, že muž je motivován k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče přáním partnerky.

H3:

Předpokládám, že žadatelé o osvojení či přijetí dítěte do pěstounské péče mění své požadavky na dítě v průběhu procesu náhradní rodinné péče.

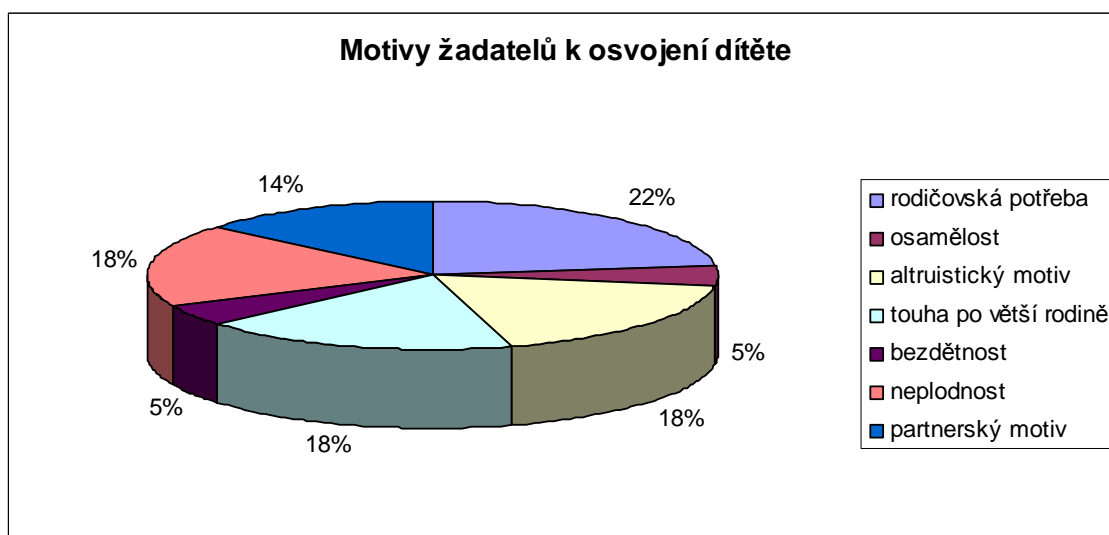
4.4 Výsledky průzkumu

Zkoumat skutečnou motivaci žadatelů o osvojení či pěstounskou péči není vůbec snadný úkol ani pro odborné pracovníky, tedy psychology a sociální pracovníky, kteří jsou k tomu vyškoleni a získali odpovídající vzdělání, včetně praxe v oboru. Přitom motivace žadatelů, kteří se chtějí stát náhradními rodiči, hraje zásadní roli při posuzování jejich vhodnosti stát se osvojiteli nebo pěstouny.

S užitím grafů znázorním výsledky průzkumu, tedy zastoupení motivů, které vedly žadatele o osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče k rozhodnutí stát se náhradními rodiči. Také srovnám, jak se liší motivace žadatelů u obou typů forem náhradní rodinné péče. Dále graficky ukážu, jak se mění požadavky žadatelů o osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče na dítě v době podání žádosti a po absolvování přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů.

1. Motivace žadatelů k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče

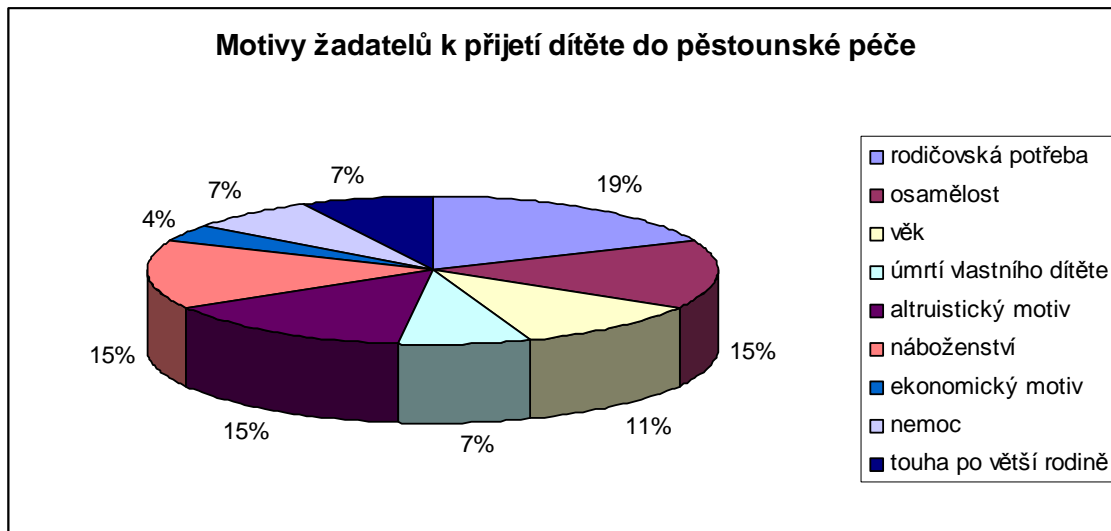
Graf č. 1

Graf č. 1 ukazuje procentuelní rozložení analyzovaných motivů žadatelů k osvojení dítěte. Největší podíl z celkového počtu 22 motivů zaujímá rodičovská potřeba, která je zastoupena z 22%. Neplodnost, altruistický motiv a touhu po větší rodině uvedlo 18%

žadatelů. 14% žadatelů vedl k podání žádosti o osvojení dítěte partnerský motiv. Nejmenší podíl, tedy 5%, připadá na motiv bezdětnosti a osamělosti.

Graf č. 2

Graf č. 2 vypovídá o tom, že motivace žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče nejčastěji vychází z rodičovské potřeby. Tento motiv zaujímá z celkového podílu 27 motivů 19%. Altruistický motiv, osamělost a náboženství jsou hned po rodičovské potřebě zastoupeny nejvíce. Každý z nich představuje 15% podíl motivace žadatelů k přijetí dítěte do pěstounské péče. 11% motivů vychází z vyššího věku žadatelů. Uvědomují si, že by vzhledem ke svému věku dítě osvojit nemohli, proto se rozhodli pro pěstounskou péči. Nemoc, úmrť vlastního dítěte a touha po větší rodině jsou motivy k pěstounství, z nichž každý představuje 7% podíl motivace žadatelů. Ekonomický motiv se objevuje u 4% žadatelů.

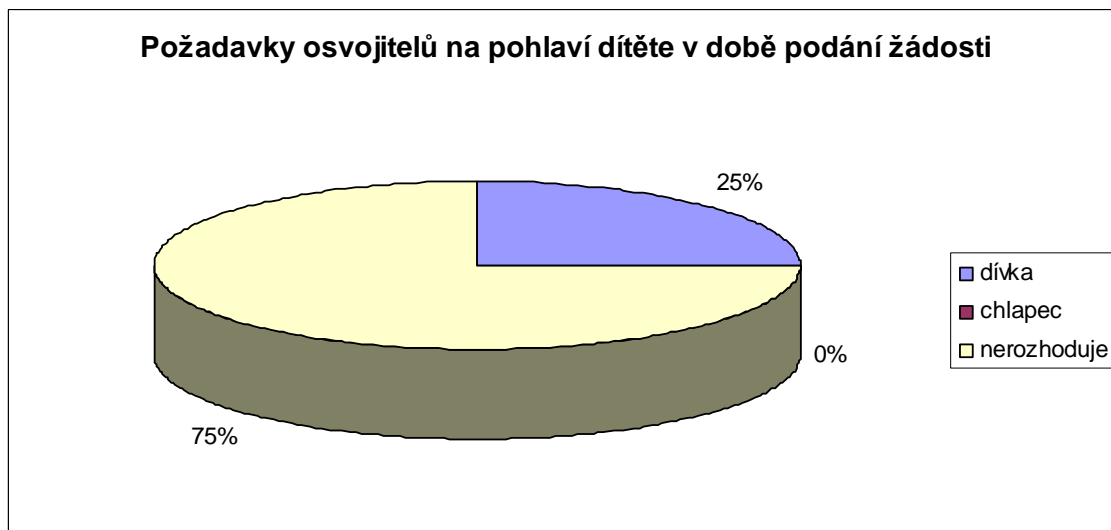
2. Požadavky žadatelů o osvojení na dítě v době podání žádosti a jejich proměna po absolvování přípravy budoucích osvojitelů

Při zkoumání představ žadatelů, kteří chtějí osvojit dítě s určitými vlastnostmi a předpoklady, jsem se zaměřila na oblast preferovaného pohlaví dítěte, jeho věku, etnika a požadavků na zdravotní stav dítěte, tedy zda jsou ochotni akceptovat tělesné, smyslové postižení, duševní onemocnění nebo jiné onemocnění. Jiným onemocněním je myšleno léčitelné onemocnění, různé druhy diet či alergií. Zde překládám výsledky

proměn požadavků na dítě ve sledovaných oblastech v době podání žádosti o osvojení a po absolvování přípravy budoucích osvojitelů.

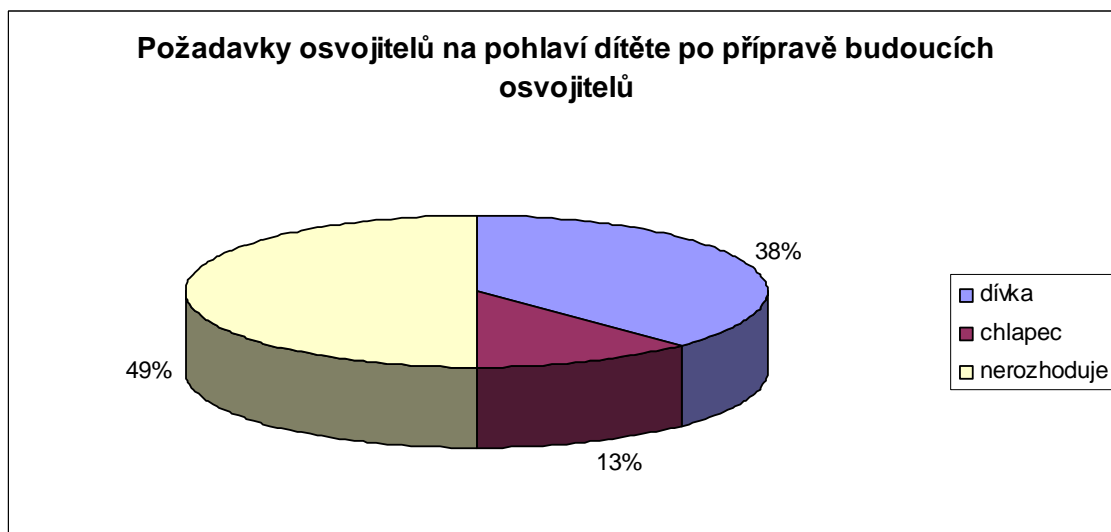
a) pohlaví dítěte

Graf č. 3

Graf č. 3 znázorňuje, že v době podání žádosti u 75% žadatelů, kteří chtějí osvojit dítě, nerozhoduje jeho pohlaví. 25% z nich by upřednostnilo dívku, nikdo z žadatelů nepreferoval chlapce.

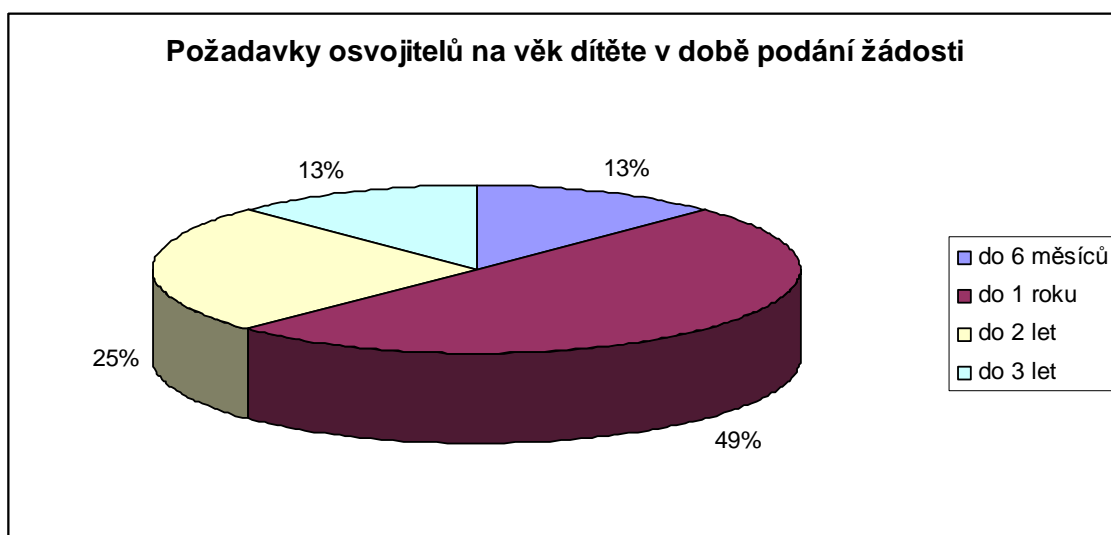
Graf č. 4

Graf č. 4 ukazuje, jak se změnilы požadavky žadatelů po absolvování přípravy budoucích osvojitelů. 49% i nadále uvedlo, že pohlaví dítěte nerozhoduje, 38% preferovalo dívku a 13% chlapce.

b) věk dítěte

Graf č. 5

Graf č. 5 dokládá požadavky osvojitelů na věk dítěte v době podání žádosti. Nejvíce žadatelů, tedy 49% upřednostňuje osvojení dítěte do 1 roku věku, 25% z nich pak chce dítě do 2 let věku. Shodný podíl žadatelů, tedy 13% preferuje dítě do 6 měsíců a do 3 let věku.

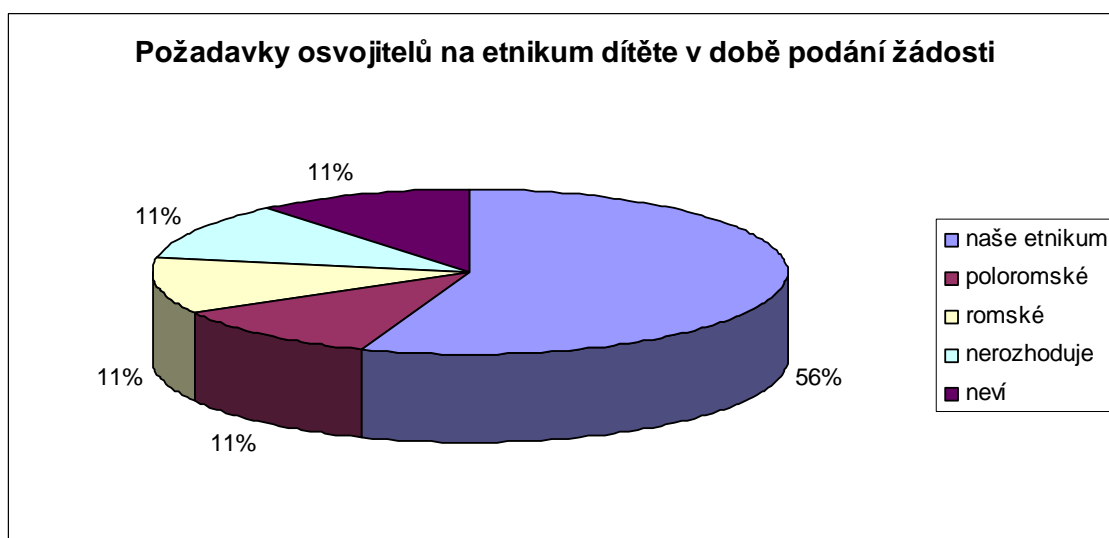
Graf č. 6

Změnu požadavků na věk dítěte po přípravě budoucích osvojitelů ukazuje graf č. 6. Shodný je požadavek na dítě ve věku do 1 roku a do 3 let. Tuto věkovou hranici preferovalo 37% žadatelů. 13% žadatelů chce osvojit dítě ve věku do 2 a 6 let.

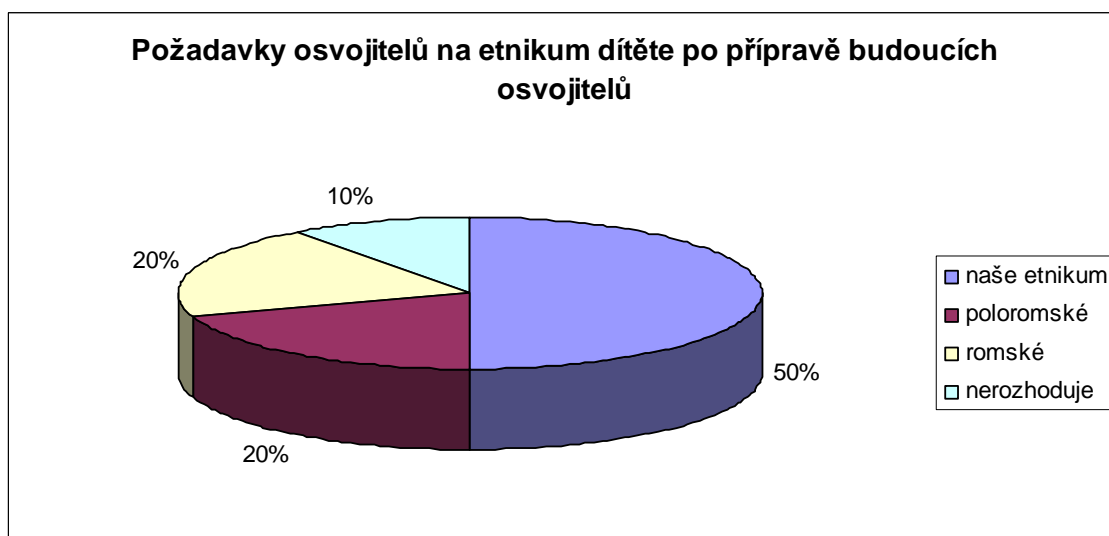
c) etnikum dítěte

Graf č. 7

Velmi spornou a diskutovanou oblastí je etnikum dítěte. Graf č. 7 znázorňuje, že většina žadatelů v době podání žádosti o osvojení preferuje dítě našeho etnika. Tento požadavek uvedlo 56% žadatelů. Další kategorie jsou zastoupeny stejným počtem procent. Tedy 11% žadatelů by přijalo dítě poloromské, romské, další dvě skupiny žadatelů uvedly, že etnikum dítěte nerozhoduje nebo neví, jaké by akceptovaly.

Graf č. 8

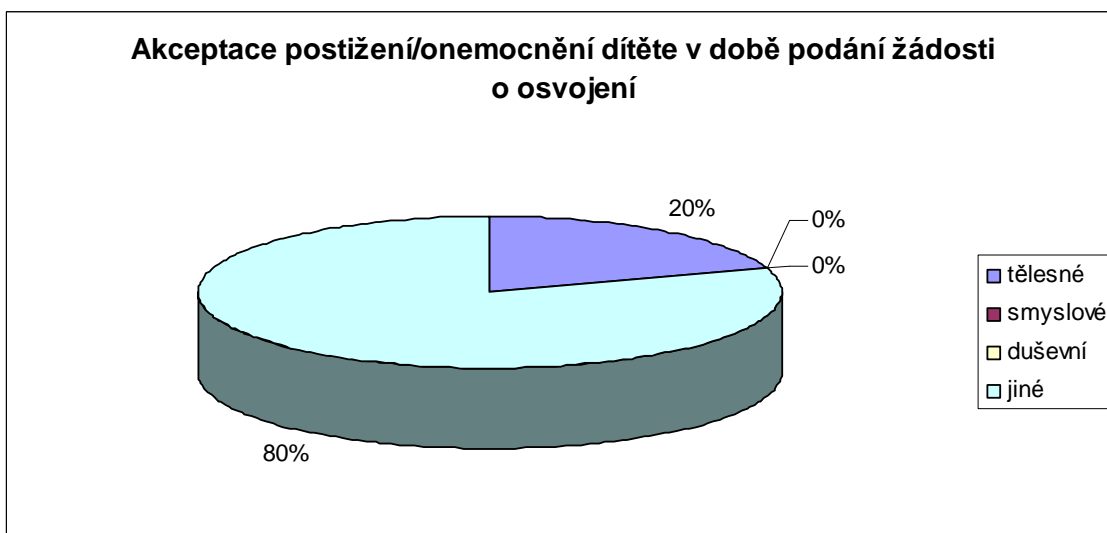

Graf č. 8 ukazuje, že po absolvování přípravy budoucích osvojitelů došlo k mírnému poklesu preference osvojení dítěte našeho etnika. Tuto skupinu prezentuje 50% žadatelů. 20% žadatelů by přijalo dítě poloromského etnika, stejný podíl připadá na etnikum romské. V těchto dvou kategoriích došlo k nárůstu tolerance uvedených etnik oproti stavu před přípravou budoucích osvojitelů. 10% žadatelů uvedlo, že etnikum dítěte nerozhoduje.

d) zdravotní stav dítěte – akceptace postižení/ onemocnění

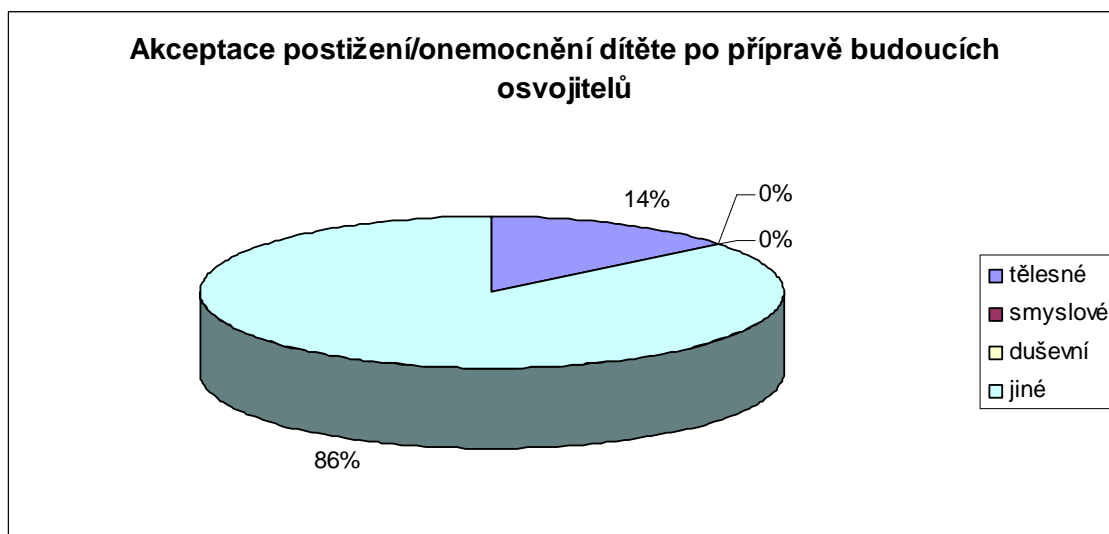
Při hodnocení požadavků žadatelů o osvojení na zdravotní stav dítěte, přesněji řečeno akceptaci různých typů postižení nebo onemocnění, jsem u jednotlivých kategorií vycházela z počtu kladných a záporných odpovědí, tedy přijetí či nepřijetí dítěte s uvedeným typem postižení nebo onemocnění.

Graf č. 9

Graf č. 9 zobrazuje, že 80% žadatelů o osvojení by v době podání žádosti přijalo dítě s jiným onemocněním, 20% pak s tělesným postižením. Žadatelé by neakceptovali dítě s duševním onemocněním či smyslovým postižením.

Graf č. 10

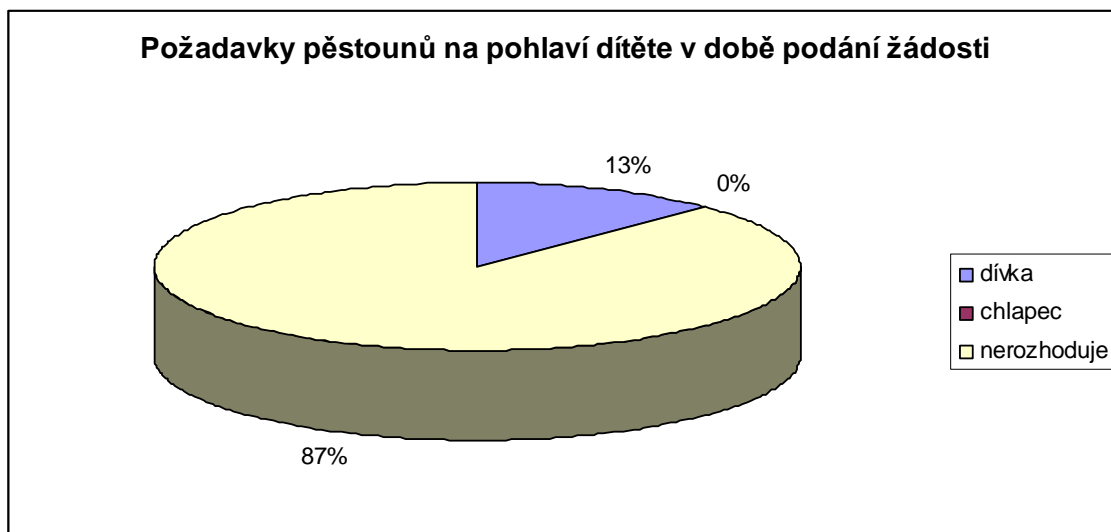
Po uskutečnění přípravy pro budoucí osvojitele se mírně zvedla tolerance pro přijetí dítěte s jiným onemocněním. Tuto skutečnost dokládá graf č. 10. Dítě s jiným onemocněním by přijalo 86% žadatelů. Naopak došlo k poklesu akceptace dítěte s tělesným postižením. Tento typ postižení by tolerovalo 14% žadatelů. Dítě se smyslovým postižením a duševním onemocněním by ani po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele nepřijal žádný žadatel.

3. Požadavky žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče v době podání žádosti a jejich proměna po absolvování přípravy budoucích pěstounů

U žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče jsem se zaměřila na stejné oblasti jako u žadatelů o osvojení. Rovněž jsem se zabývala otázkou, jak se liší požadavky na dítě v době podání žádosti a jejich změnou po absolvování přípravy pro budoucí pěstouny.

a) pohlaví dítěte

Graf č. 11

Graf č. 11 znázorňuje, že pro 87% žadatelů, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, není pohlaví rozhodující. 13% budoucích pěstounů by si přálo dívku. Preferenci chlapce neuvedl žádný z žadatelů.

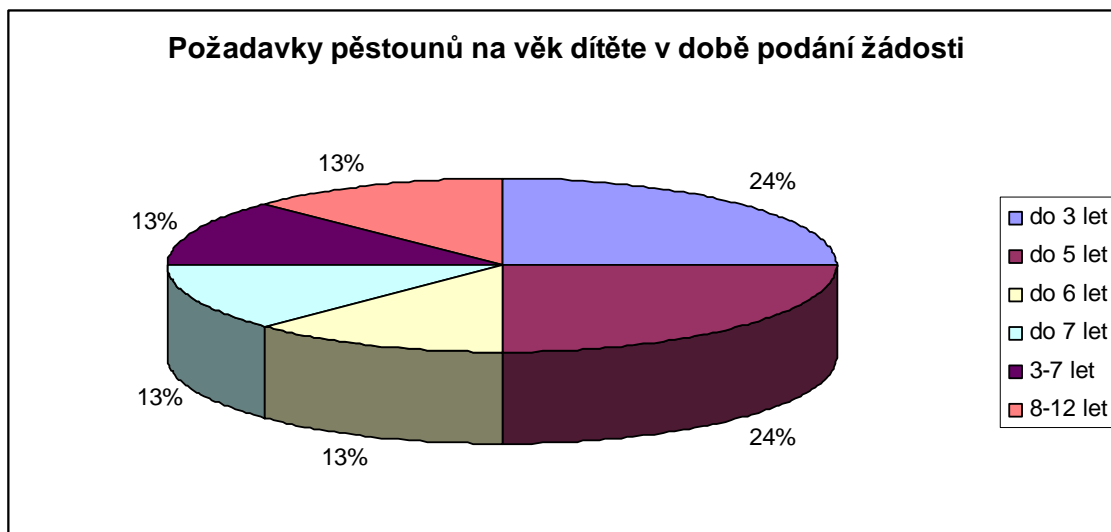
Graf č. 12

Požadavky žadatelů na pohlaví dítěte se po absolvování přípravy pro budoucí pěstouny změnilo následujícím způsobem. Graf č. 12 ukazuje, že se výrazně zvýšila preference dívky. Tento požadavek uvedlo 62% žadatelů. Pro 38% pohlaví dítěte i nadále nerozhoduje. Přání mít v pěstounské péči chlapce neuvedl žádný z žadatelů.

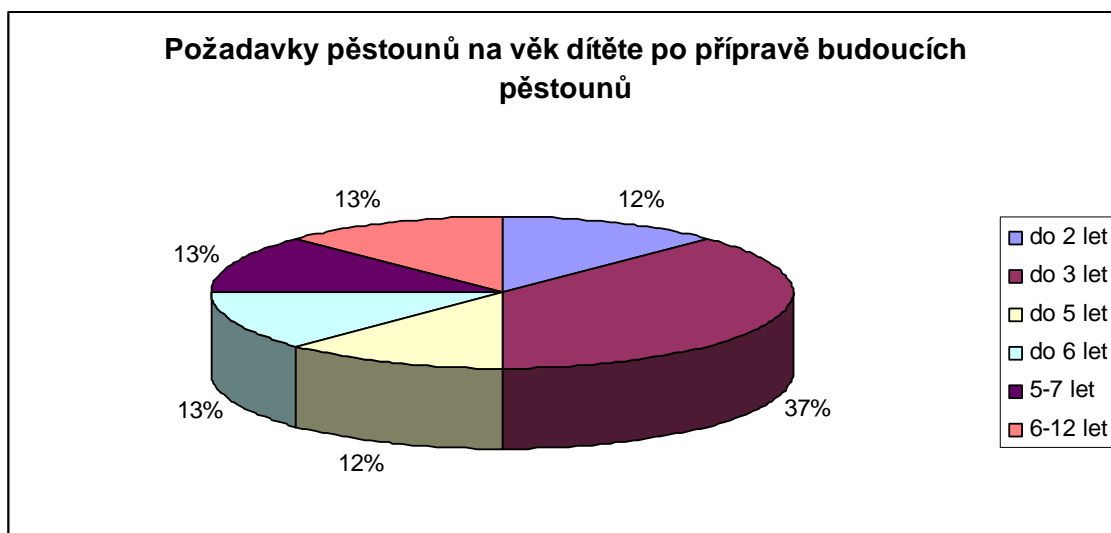
b) věk dítěte

Graf č. 13

Graf č. 13 zobrazuje, že 24% žadatelů by přijalo do pěstounské péče dítě do 3 let věku, stejné procento pak preferuje dítě do 5 let věku. 13% podíl pak připadá na věkové skupiny do 6 let, do 7 let a skupiny ve věkovém rozmezí od 3 do 7 let a od 8 do 12 let.

Graf č. 14

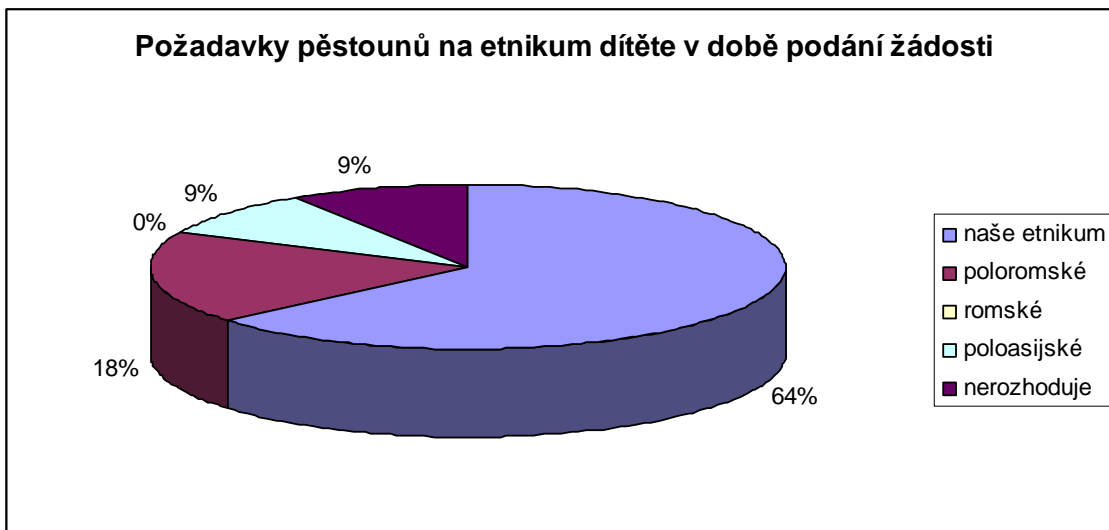

Graf č. 14 ukazuje, že i po uskutečnění přípravy pro budoucí pěstouny jsou nejvíce preferovány děti do 3 let věku. Tento požadavek uvedlo 37% žadatelů. 13% pak požaduje dítě ve věku od 5 do 7 let, do 6 let a od 6 do 12 let. Nově se objevil požadavek

na přijetí dítěte do pěstounské péče do 2 let věku, a to u 12% žadatelů. Stejné procento si pak přeje přijmout dítě do 5 let.

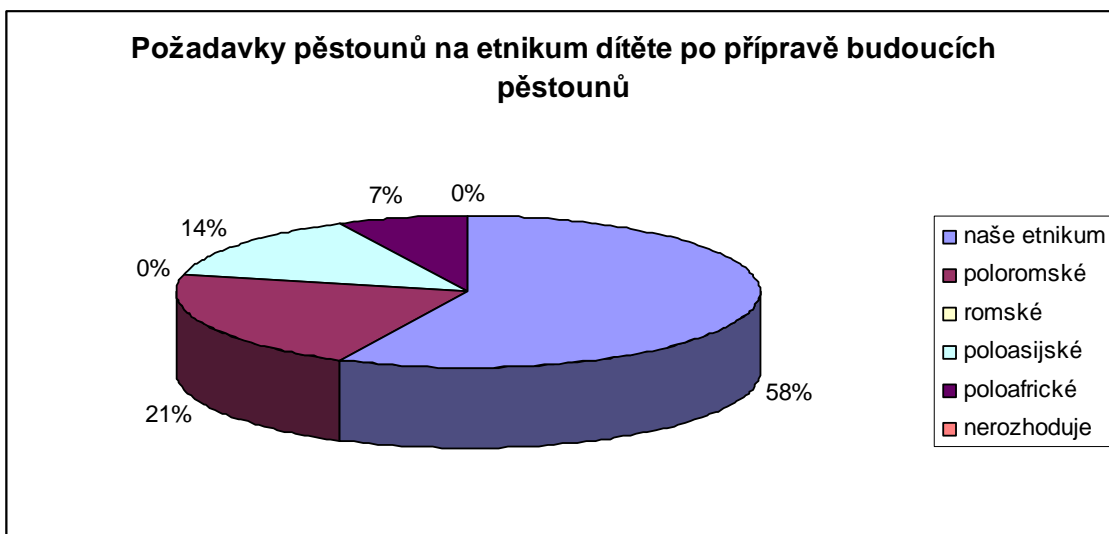
c) etnikum dítěte

Graf č. 15

Graf č. 15 zobrazuje, že 64% žadatelů o pěstounskou péči požaduje dítěte našeho etnika. 18% by akceptovalo dítě poloromské. 9% žadatelů uvedlo, že etnikum dítěte pro ně není rozhodující. Rovněž 9% by přijalo dítě poloasijské. Nikdo z žadatelů by neakceptoval etnikum romské.

Graf č. 16

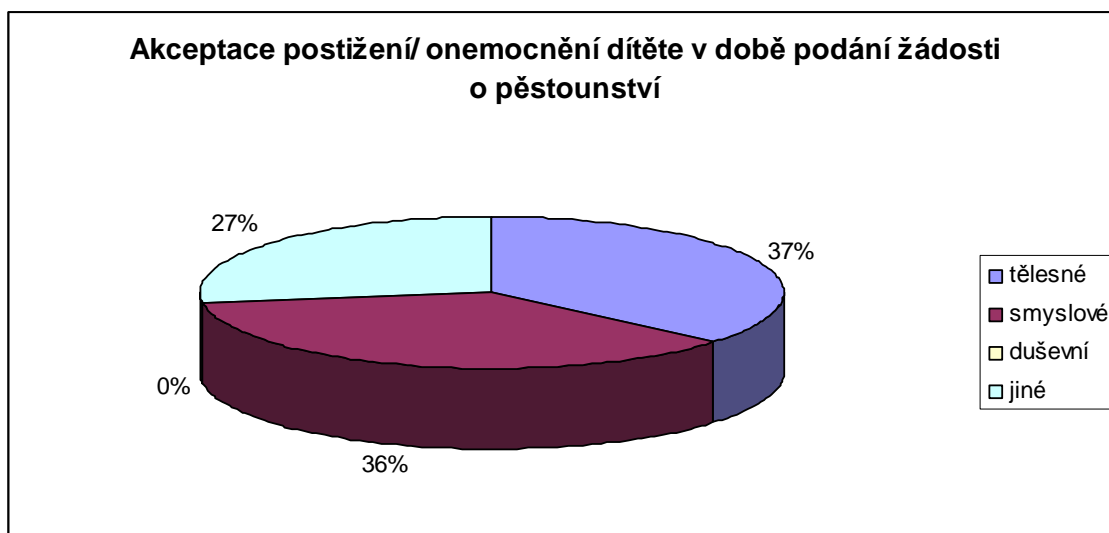

Po absolvování přípravy budoucích pěstounů se snížil požadavek na dítě našeho etnika. Tuto podmínku uvedlo 58% žadatelů. Graf č. 16 dále ukazuje, že se zvýšila tolerance na přijetí dítěte poloromského etnika, to by akceptovalo 21% žadatelů. Poloasijské etnikum by přijalo 14% žadatelů. 7% budoucích pěstounů zmínilo, že by tolerovalo i dítě poloafriického etnika. Po absolvování přípravy budoucích pěstounů mají všichni žadatelé jasnou představu o etniku přijímaného dítěte, nikdo tedy neuvedl variantu, že toto kritérium pro ně není rozhodující. Zároveň by nikdo z nich nepřijal dítě romského etnika.

d) zdravotní stav dítěte – akceptace postižení/ onemocnění

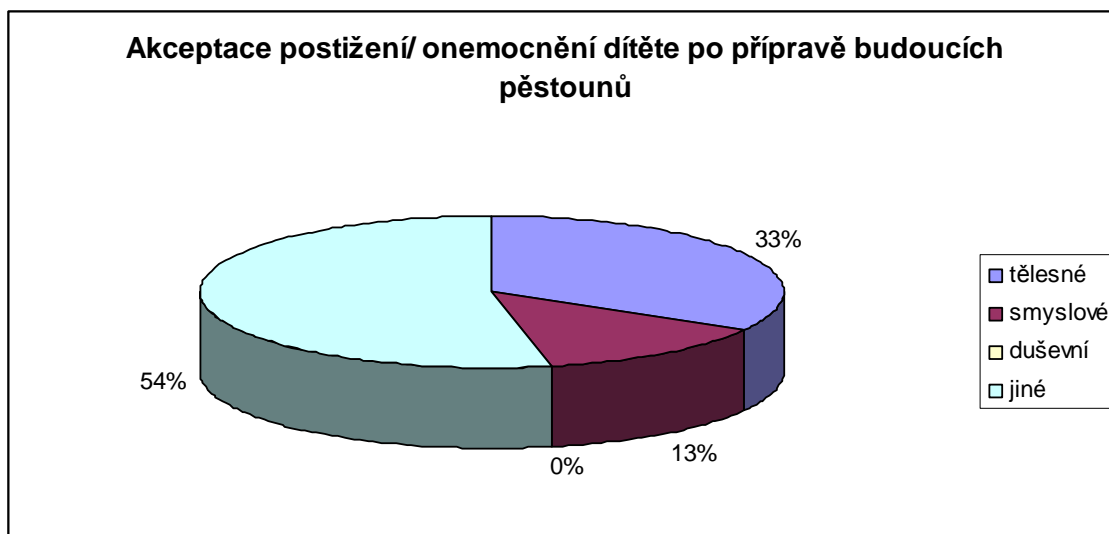
Hodnocení požadavků žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče na zdravotní stav dítěte vycházelo ze stejných kritérií jako u žadatelů o osvojení. Zabývala jsem se tedy otázkou, zda jsou ochotni akceptovat dítě s tělesným, smyslovým postižením a dítě s duševním či jiným onemocněním.

Graf č. 17

Graf č. 17 ukazuje, že 37% žadatelů by v době podání žádosti přijalo do pěstounské péče dítě s tělesným postižením. 36% by akceptovalo dítě se smyslovým postižením a 27% žadatelů by tolerovalo dítě s jiným onemocněním. Budoucí pěstouni by nepřijali dítě s duševním onemocněním.

Graf č. 18

Po přípravě budoucích pěstounů se požadavky žadatelů na zdravotní stav dítěte změnilы následujícím způsobem. Graf č. 18 dokládá, že výrazně vzrostla tolerance přijetí dítěte s jiným onemocněním. Tuto variantu by akceptovalo 54% žadatelů. Dítě s tělesným postižením by přijalo 33% budoucích pěstounů. 13% žadatelů by akceptovalo smyslové postižení dítěte. Duševní onemocnění dítěte není pro žadatele přijatelné.

4.4.1 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1: Domnívám se, že motivace k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče je rozdílná. Hypotéza byla **potvrzena**. Obě skupiny žadatelů jsou k osvojení nebo pěstounské péči nejčastěji motivovány rodičovskou potřebou. U žadatelů o osvojení tento motiv zaujímá 22%, u pěstounů 19%. Rozdíl se ukazuje v následující skupině motivů. Žadatelé o osvojení uvádějí vedle rodičovské potřeby nejčastěji altruistický motiv, touhu po větší rodině a neplodnost. Každý z těchto motivů je zastoupen podílem 18%. Žadatelé, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, jsou k tomuto rozhodnutí, vedle rodičovské potřeby, nejčastěji motivováni osamělostí, náboženstvím a altruistickým motivem. Každý z těchto motivů se vyskytuje u 15% žadatelů o pěstounství.

Další rozdíl v motivaci obou typů žadatelů se projevuje v tom, že osvojitelé jsou významným podílem vedeni k náhradnímu rodičovství partnerským motivem. Ten je

zastoupen ze 14%. U žadatelů o pěstounskou péči je motivací naopak jejich věk. Jsou si vědomi, že vzhledem k jejich vyššímu věku by jim nebylo umožněno dítě osvojit, proto se rozhodli pro pěstounství. Z celkového podílu motivů pro přijetí dítěte do pěstounské péče představuje věk 11%.

U žadatelů o osvojení se dále objevuje motiv bezdětnosti a osamělosti, každý z nich zaujímá 5% z celkové motivace. Naproti tomu jsou žadatelé o svěřením dítěte do pěstounské péče motivováni touhou po větší rodině, nemocí dítěte, o které již pečují nebo by takové chtěli přijmout a úmrtím vlastního dítěte. Každý z uvedených motivů je zastoupen 7%. U 4% žadatelů o pěstounství se navíc objevuje ještě ekonomický motiv.

Hypotézu č. 2: Domnívám se, že muž je motivován k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče přáním partnerky. Uvedená hypotéza se **nepotvrdila**. Při analýze obsahů spisové dokumentace jsem tento motiv zaznamenala ve třech případech u žadatelů o osvojení dítěte. Z celkového počtu motivů osvojitelů se jednalo o 14% podíl. V jednom případě byl takto motivován muž, žijící v bezdětném manželství, ve dvou dalších se potom jednalo o muže, jejichž manželství s žadatelkou bylo pro ně již druhé a měli děti z prvního manželství. Jejich současné partnerky jsou bezdětné. V případě žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče nebyl uvedený motiv ve spisové dokumentaci zaznamenán.

V hypotéze č. 3: Předpokládám, že žadatelé o osvojení či přijetí dítěte do pěstounské péče mění své požadavky na dítě v průběhu procesu náhradní rodinné péče. Tato hypotéza byla **potvrzena**, což dokládají následující výsledky. 75% žadatelů o osvojení v době podání žádosti uvedlo, že pohlaví dítěte nerozhoduje, 25% pak preferovalo osvojení dívky. Po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele se zvýšila preference dívky na 38%, počet žadatelů, kteří uvedli, že pohlaví dítěte není rozhodující, se snížil na 49%. Nově se objevil požadavek na osvojení chlapce, a to u 13% budoucích osvojitelů.

Pro 87% žadatelů, kteří chtěli přijmout dítě do pěstounské péče, nebylo v době podání žádosti pohlaví dítěte rozhodující, 13% si přálo dívku. Po přípravě budoucích pěstounů se výrazně zvýšila preference přijetí dívky, a to na 62%. Na 38% klesl počet těch, kteří uvedli, že pohlaví dítěte nerozhoduje.

Žadatelé o osvojení v době, kdy podávali žádost, nejčastěji zmiňovali požadavek osvojení dítěte do 1 roku věku. Toto uvedlo 49% z nich. Druhou nejpočetněji preferovanou věkovou skupinou byly děti do 2 let věku, a to u 25% žadatelů o osvojení. Po uskutečnění přípravy pro budoucí osvojitele upřednostňovalo 37% žadatelů dvě věkové skupiny, dítě do 1 roku a do 3 let věku. V době podání žádosti chtělo 24% žadatelů o pěstounskou péči přijmout dítě ve věku do 3 let a do 5 let věku. Po přípravě budoucích pěstounů preferovalo 37% z nich dítě ve věku do 3 let.

Další požadavek se vztahoval k etniku přijímaného dítěte. 56% budoucích osvojitelů v době podání žádosti chtělo dítě našeho etnika, 11% by pak osvojilo dítě romské a poloromské. Poté, co prošli přípravou pro budoucí osvojitele, trvalo 50% žadatelů na dítěti našeho etnika, na 20% se však zvýšil podíl těch, kteří by přijali dítě poloromské nebo romské. 64% budoucích pěstounů požadovalo rovněž dítě našeho etnika, 18% pak akceptovalo poloromské etnikum. Po přípravě, určené budoucím pěstounům mírně poklesl požadavek na přijetí dítěte našeho etnika, a to na 58%. Poloromské etnikum akceptovalo 21% žadatelů.

Poslední posuzovanou oblastí byl zdravotní stav dítěte. 80% osvojitelů v době podání žádosti akceptovalo dítě s jiným onemocněním, 20% pak tolerovalo tělesné postižení. Po přípravě budoucích osvojitelů mírně vzrostl počet žadatelů, kterým by nevadilo jiné onemocnění dítěte, a to na 86%. Naopak klesla tolerance přijetí dítěte s tělesným postižením, takové by akceptovalo 14% žadatelů. Duševní onemocnění a smyslové postižení neakceptovali žadatelé ani v době podání žádosti, ani po uskutečnění přípravy pro budoucí osvojitele.

Žadatelé o přijetí dítěte do pěstounské péče akceptovali v době podání téměř shodně tělesné postižení, ve výši 37%, a smyslové postižení v rozsahu 36%. Dítě s jiným onemocněním by přijalo 27% žadatelů. Poté, co prošli přípravou pro budoucí pěstouny, výrazně vzrostla tolerance jiného onemocnění dítěte, a to u 54% žadatelů. Akceptace dítěte s tělesným postižením se mírně snížila, na 33%. Výrazně klesla tolerance přijetí dítěte se smyslovým postižením. Toto by přijalo pouze 13% žadatelů.

Závěr

Ve chvíli, kdy selže rodina biologická, je třeba zajistit dítěti náhradní péči a výchovu. Zpravidla nastupuje výchova ústavní a při splnění konkrétních podmínek pak náhradní rodinná péče, která se jeví jako vhodné řešení. Páry, zpravidla manželské, nebo jednotlivci, mají ke svému rozhodnutí osvojit nebo přijmout dítě do pěstounské péče určitou motivaci. Ta je stěžejním kritériem při posuzování vhodnosti stát se náhradním rodičem.

Cílem bakalářské práce bylo popsat formy náhradní rodinné péče, zprostředkování osvojení a pěstounské péče a problémy, se kterými se mohou setkat ti, kteří se rozhodnou stát náhradními rodiči. Především jsem se věnovala motivaci žadatelů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, a to v rovině teoretických a praktických poznatků. Na motivaci k osvojení a pěstounství je zaměřen průzkum, který jsem realizovala na Krajském úřadu Jihomoravského kraje, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Zabývala jsem se otázkou, jaká je motivace žadatelů pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Cílem průzkumu tedy bylo zjistit, jaká je motivace žadatelů k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče.

Dále jsem zkoumala požadavky žadatelů o výše uvedené formy náhradní rodinné péče, které kladou na přijímané dítě v době podání žádosti o osvojení nebo přijetí do pěstounské péče, a jak se mění po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny.

Pro průzkum jsem užila metodu obsahové analýzy spisové dokumentace a případových studií. Výsledky průzkumu ukázaly, že motivace k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče je rozdílná. Obě skupiny žadatelů jsou vedeny motivem rodičovské potřeby, další skladba motivů se liší. Za zmínku stojí i zjištění, že určité procento žadatelů se rozhodlo pro pěstounskou péči z důvodu vysokého věku, který by jim neumožňoval dítě osvojit. U některých žadatelů, kteří chtěli dítě osvojit, hrál roli také partnerský motiv. Jednalo se o případy, kdy žena toužila po dítěti a muž akceptoval její přání nebo chtěl s žadatelkou vychovávat společné dítě. Zpravidla se jednalo o případy, kdy mužovo manželství s žadatelkou bylo již druhé, měl tedy vlastní děti z prvního

manželství. U žadatelů o pěstounství nebyl tento motiv ve spisové dokumentaci zaznamenán. Nelze tedy říci, že muž byl motivován k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče přáním partnerky. Na základě výsledků průzkumu lze říci, že žadatelé o osvojení či přijetí dítěte do pěstounské péče mění své požadavky na dítě v průběhu procesu náhradní rodinné péče. Po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny své nároky a požadavky na dítě snížili.

Jsem si vědoma, že výsledky průzkumu nelze zobecnit na celou populaci, vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku. Rovněž připouštím, že mohou být v určité míře zkresleny, vzhledem k faktu, že do průzkumného vzorku byli zařazeni, jak prvožadatelé, tak žadatelé, kteří již dítě osvojili či přijali do pěstounské péče.

Domnívám se, že moje bakalářská práce může být užitečným podkladem a informačním zdrojem pro sociální pedagogy v jejich poradenské praxi při práci s rodiči, kteří se chtějí stát nebo již jsou osvojiteli a pěstouny. Poskytuje dostatečný teoretický základ o dané problematice a praktické poznatky, získané realizací průzkumu.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá motivací pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Cílem průzkumu bylo zjistit, jaká je motivace žadatelů k osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče. Dále jsem se zabývala požadavky žadatelů na dítě, které mají v době podání žádosti o výše uvedené formy náhradní rodinné péče a jejich proměnou po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny.

Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část popisuje problematiku náhradní rodinné péče, poskytuje přehled o jejich formách, průběhu zprostředkování náhradního rodičovství a motivaci k němu tak, jak ji popisují odborníci. Praktická část se zabývá realizací průzkumu. S užitím metody obsahové analýzy spisové dokumentace a případových studií jsem hledala odpověď na otázku, jaká je motivace žadatelů pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Zaměřila jsem se také na jejich představu o dítěti, které chtějí osvojit nebo přijmout do pěstounské péče, a jak se tyto požadavky mění v průběhu procesu vyřizování žádosti o náhradní rodinnou péči.

Výsledky průzkumu ukazují, že motivace žadatelů k osvojení i přijetí dítěte do pěstounské péče je největším podílem dána rodičovskou potřebou. Motivace osvojitelů pak vedle rodičovské potřeby vychází z faktu neplodnosti, touhy po větší rodině a altruistického motivu. U pěstounů je to rovněž altruistický motiv, osamělost a náboženství. Průzkum dále prokázal, že požadavky žadatelů na dítě, které chtějí osvojit nebo přijmout do pěstounské péče, jsou rozdílné v době podání žádosti a po přípravě pro budoucí osvojitele a pěstouny. Mění se preference věku, pohlaví, etnika, a zdravotního stavu dítěte, tedy akceptace jednotlivých typů postižení a onemocnění.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na motivaci pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Poskytuje teoretický rámec o dané problematice a praktické poznatky o motivaci k náhradnímu rodičovství, získané na základě provedeného průzkumu. Cílem průzkumu je najít odpověď na otázku, jaká je motivace žadatelů o osvojení a přijetí dítěte do pěstounské péče. Dále se zabývá představou žadatelů o přijímaném dítěti v době podání žádosti a jejich změnou po absolvování přípravy pro budoucí osvojitele a pěstouny. K realizaci průzkumu je užitá metoda obsahové analýzy spisové dokumentace a případových studií.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, náhradní rodičovství, osvojení, pěstounská péče, motivace, příprava pro žadatele, žadatel

Annotation

The bachelor thesis is focused on the motivation for adopting a child to the alternative family care. The subject of thesis provides a theoretical background about given problems and the practical information about the motivation for the alternative parenthood acquired on the basis of performed research. The aim of my research is to find an answer to the question what is the motivation of the applicants for adoption and adopting a child to the foster care. Furthermore it pursues the idea of adopting a child at the time of issuing application and its modification after preparation for the future adoptive parents and foster parents. The method itself is based on content analysis of recorded documentation and case studies.

Keywords

Alternative family care, alternative parenthood, adoption, foster care, motivation, preparation for the applicants, applicant

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
3. BOŤOVÁ, A. a kol. Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice. Brno: TRIADA-Poradenské centrum, o.s., 2008, 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9
4. BUBLEOVÁ, V. a kol. Pěstouni mají právo na služby. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2007, 201 s.
5. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3
6. KALÁBOVÁ, S., SCHNEYDEROVÁ, L. Vývoj a perspektivy psychologické přípravy žadatelů o svěření dítěte do náhradní rodinné péče. In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999, 41 - 44 s. ISBN 80-85529-66-1
7. KAMARÁŠOVÁ, L. Sociálny pedagóg v náhradnej rodinnej starostlivosti. In Sborník příspěvků z konference. Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2010, 523 - 529 s. ISBN 978-80-7399-888-2
8. KONEČNÁ, H. Na cestě za dítětem. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, 318 s. 1. vyd. ISBN 80-200-1055-6
9. KONÍŘOVÁ, J., KONÍŘ, R. Biologická a náhradní rodina očima pěstounů. In Sborník příspěvků z konference. Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2010, 127 - 130 s. ISBN 978-80-7399-888-2
10. KOVAŘÍK, J. Adopční trojúhelník – co s ním? In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999, 87 - 95 s. ISBN 80-85529-66-1
11. MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6
12. MATĚJČEK, Z. Možnosti a úskalí socializace dítěte v adopci a pěstounské péči. In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999, 22 - 29 s. ISBN 80-85529-66-1
13. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-85824-06-X

14. MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-7178-304-8
15. MATĚJČEK, Z. a kol. Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3
16. NECKAŘ, P. Adopce a pěstounská péče aneb jak na to. 1. vyd. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2009, 40 s. ISBN 978-80-904264-4-3
17. NOVOTNÁ, V., FEJT, V. Sociálně-právní ochrana dětí. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009, 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8
18. NOVOTNÁ, V. Péče o děti a rodinu. 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu Praha, 1998, 55 s.
19. SABOLÍKOVÁ, M., ŠKOVIERA, A. Motivácia náhradného rodičovstva. In Sborník příspěvků z konference. Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2010, 137 - 147 s. ISBN 978-80-7399-888-2
20. SCHOOLEROVÁ, J. E. Adopce vztah založený na slibu. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2002, 217 s. ISBN 80-7255-066-7
21. ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5
22. VODÁK, P. a kol. Problémy osvojení dětí. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, 244 s.
23. VODÁK, P. Adoptivní dítě a jeho rodiče. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968, 92 s.
24. [http:// mpsv.cz/cs/7297](http://mpsv.cz/cs/7297). 3.3.2010
25. [http:// mpsv.cz/cs/7298](http://mpsv.cz/cs/7298). 3.3.2010
26. http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_pdf. 5.3.2011
27. http://www.mpsv.cz/files/clanky/7295/Pruvodce_osvojenim.pdf. 5.3.2011
28. http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf. 5.3.2011

Seznam příloh

Příloha č. 1 Případová studie žadatelů o adopci

Příloha č. 2 Případová studie žadatelů o pěstounskou péči

Příloha č. 1 Případová studie žadatelů o adopci

Manželský pár

Žadatel – ročník nar. 1965, SŠ

Žadatelka – ročník nar. 1981, SŠ

- žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli podali v červnu 2006

Dotazník pro žadatele o svěřeni dítěte do své péče

Žadatel

- pochází z úplné rodiny, narodil se jako druhé dítě, má jednoho sourozence
- manželství s žadatelkou je jeho druhé, z prvního manželství má dvě dcery, po rozvodu styk upraven na 1x za 14 dní, vídá se s ním jen mladší dcera, starší nechce
- manželství s žadatelkou uzavřel po 16. měsíční známosti, před svatbou spolu žili 13 měsíců, žijí v bytě 3+1 v osobním vlastnictví

Žadatelka

- pochází z úplné rodiny, narodila se jako druhé dítě, má dva sourozence, ostatní viz žadatel

Svěření dítěte do vaší péče

- o adopci uvažují dva roky, po pěti letech neúspěšných pokusů otěhotnět přirozenou cestou, 2x umělé oplodnění, o svém záměru mluvili s rodiči, staví se k tomu kladně, po nezbytně nutnou dobu chtějí čekat, než bude nalezeno dítě, které by odpovídalo jejich představám
- osvojení před okolím utajit nechtějí, s dítětem by doma zůstala žadatelka, s výchovou budou pomáhat rodiče, ale pouze v nutných případech
- v žádném případě nepřijmou dítě s tělesným, smyslových postižením nebo duševní poruchou, pohlaví dítěte nerozhoduje, chtějí dítě ve věku do 1 roku, nejlépe tříměsíční
- chce dítě s blond vlasy, modrýma očima, světlé pleti (tyto údaje nejsou ale podstatné, netrvají na tom), české národnosti, s dobrým zdravotním stavem, průměrného intelektu
- požadují, aby rodiče nebyli drogově závislí, pokud by to mělo negativní vliv na zdravotní stav dítěte

Hodnocení zaměstnavatele

Žadatel

- svědomitý, jedná upřímně, nejsou s ním žádné konflikty

Žadatelka

- v práci je zodpovědná, s kolektivem vychází výborně, je komunikativní a spolehlivá

Zpráva ze sociálního šetření žadatelů o osvojení (MěÚ)

Žadatelka

- je velmi vstřícná a milá, s mladší dcerou manžela si vytvořila hezký vztah
- pochází z úplné rodiny, dominantnější byla matka, má mladší sestru a bratra, rodičům ze začátku vadil velký věkový rozdíl mezi ní a žadatelem, včetně toho, že je rozvedený a má už dvě děti

Žadatel

- rodiče žadatele jsou již v důchodu, žadatel hodnotí své dětství jako šťastné, má staršího bratra, dominantní byla doma matka

Manželství

- u žadatelky se jedná o první manželství, pro žadatele je to manželství druhé, stýká se pouze s mladší dcerou, starší k němu jezdit nechce, mladší dcera si s jeho druhou ženou rozumí
- manželé se seznámili v zaměstnání, známost před sňatkem trvala 16 měsíců, z toho spolu žili 13 měsíců a manželství uzavřeli v dubnu 2001, společné vlastní děti nemají

Bytové poměry

- bydlí v panelovém bytě 3+1 v OV, byt je po celkové rekonstrukci
- **motivací** pro podání žádosti je neplodnost páru na straně žadatele, chtěli by osvojit dítě do 1 roku věku, pohlaví není důležité, zdravé, ne jiného etnika

Posouzení zdravotního stavu žadatelů o NRP

- zdravotní stav obou žadatelů je dobrý, prognóza není nepříznivá, neomezuje jejich výchovné ani pečovatelské schopnosti

Záznam o úvodním psychologickém pohovoru se žadateli o zprostředkování NRP (KrÚ)

- pár byl úzkostný, na možnost přijetí role náhradních rodičů si zatím zvykají, uvažují o utajení adopce, žadatelovy děti o jejich úmyslu zatím neví, upínají se k možnosti léčby
- 2x absolvovali umělé oplodnění, ale neúspěšně, 1x spontánní těhotenství, ale došlo k potratu
- psycholožka KrÚ žadatele doporučila do přípravy s tím, že je třeba se zaměřit na rovnoměrnost motivace pro osvojení v páru a na připravenost k adoptivnímu rodičovství a komunikaci s dítětem o jeho původu

Závěrečná zpráva z přípravy budoucích osvojitelů (Trialog)

Představy o dítěti

- viz výše, psycholog doporučuje osvojení chlapce, vzhledem k tomu, že žadatel má dvě vlastní dcery z prvního manželství

Popis spolupráce žadatelů v průběhu přípravy

- pár byl ve skupině pozitivně laděný, aktivnější byla žena, někdy však nejistá, muž jí byl citlivou oporou, v průběhu přípravy kladl vhodné otázky

Orientační posouzení charakteristik žadatelů

- žadatelka působí na první dojem nezrale, opak je však pravdou, pro přijetí dítěte má dobré předpoklady
- žadatel je zralou osobností

Zhodnocení rodinného klimatu, motivace žadatelů k osvojení

- věkový rozdíl 15 let není na první pohled znát, partnerský vztah je zralý, bezproblémový, žadatelka o dcerách svého manžela mluví klidně a pozitivně
- umělé oplodnění bylo neúspěšné, se sdělením dítěti faktu, že je osvojené, nemají problém

Zpráva z psychologického vyšetření žadatelů o osvojení (KrÚ)

Představa žadatelů ohledně druhu NRP a charakteristik dítěte

- chtějí adoptovat co nejmenší dítě, raději chlapce, bez vážných zdravotních problémů, problém nevidí v rehabilitaci, alergii nebo lehčí srdeční vadě

Anamnestické údaje

- manželství žadatelů trvá šest let, seznámili se v práci, žadatel má z prvního manželství dvě dcery, které vyrůstají s matkou a jejím novým partnerem, vídá se s nimi
- začátky vztahu byly problematické v důsledku zásahů bývalé manželky, nyní je situace lepší
- pár se léčí kvůli bezdětnosti

Psychologické posouzení žadatelů

Žadatelka

- vyrostla jako prostřední dítě, vztahy v rodině i se sourozenci jsou dobré, rozhodující slovo měl doma otec, spolupracuje, někdy je netrpělivá, umí si stát za svým, má ráda plánovitost, má schopnost empatie
- v manželství se starším mužem hodně vyzrála

Žadatel

- vyrůstal v úplné rodině, na dětství vzpomíná rád, doma měl hlavní slovo spíše otec, má staršího bratra, introvert
- vztahy s bývalou ženou jsou stále napjaté, první manželství považuje za daň své naivity

Zhodnocení manželského klimatu, **motivace žadatelů k osvojení**

- manželství je i přes věkový rozdíl spokojené, citově živé, žadatelka dobře vychází s dcerami svého manžela, motivací k adopci je neuspokojená rodičovská potřeba žadatelky a touha žadatele vychovávat společné dítě
- v listopadu 2007 byli žadatelé zařazeni do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli

Zpráva o seznamovacím pohovoru (KrÚ)

- požadavky na dítě viz výše, chtěli by dítě běžně vzdělavatelné, jsou ochotni akceptovat drogy a alkohol v rodinné anamnéze
- manželství je pohodové a šťastné, tak ho hodnotí žadatelé, občas musejí však čelit výpadům bývalé manželky žadatele, dítě je to poslední, co jim chybí k pocitu naplnění života a realizaci rodinného soužití
- žadatelka má ještě jednu možnost hrazeného umělého oplodnění, ale zatím se jej rozhodla nerealizovat, aby se mohla plně oddat přijetí dítě do NRP, žadatel má trochu obavy, že se celý proces protáhne kvůli nízkému věku jeho ženy
- chtěli by mít více dětí, s dcerami žadatele z prvního manželství se žadatelce podařilo navázat velmi kvalitní vztah, vídají je 1x za 14 dnů, oba žadatelé a jejich rodiny se na přijetí dítěte těší a jsou nyní kvalitně připraveni
- v prosinci 2009 byl žadatelům svěřen do péče budoucích osvojitelů chlapec ve věku dvou měsíců (biologická matka chlapce podepsala souhlas s osvojením nezletilého bez vztahu k určitým osvojitelům, otec není v rodném listě uveden)
- nezrušitelně byl chlapec osvojen v listopadu 2010, po nabytí právní moci rozhodnutí soudu

Příloha č. 2 Případová studie žadatelů o pěstounskou péči

Manželský pár

žadatel: rok narození 1976, SŠ

žadatelka: rok narození 1977, VŠ

- vychovávají 3 vlastní děti, žádost o zařazení žadatelů vhodných stát se pěstouny byla podána na MěÚ v dubnu 2008

Dotazník pro žadatele o svěřením dítěte do své péče

Žadatel

- pracuje s dětmi, trpí smyslovou vrozenou poruchou, rodiče již zemřeli, narodil se jako první dítě, má dva sourozence
- bydlí v RD se zahradou na vesnici, má pravidelný příjem, vychovává 3 vlastní děti (dívčce a dva chlapce), organizuje různé akce pro děti

žadatelka

- rovněž pracuje s dětmi, je členkou sportovního oddílu, diabetička (inzulinová pumpa), pochází z úplné rodiny, má jednoho sourozence, narodila se jako druhé dítě

Svěření dítěte do péče

- o přijetí dítěte do PP uvažují asi rok, lékař už jim nedoporučuje další děti, ale chtěli by velkou rodinu, o svém záměru mluvili s vlastními dětmi, ty se těší, rodiče a sourozenci jejich rozhodnutí respektují
- jsou ochotni čekat i dva roky, dokud nebude nalezeno dítě dle jejich představ, vzhledem k tomu, že se jedná o zásadní rozhodnutí, chtějí, aby dítě co nejvíce odpovídalo jejich představám
- PP utajit před okolím nechtějí, s dítětem by doma zůstala žadatelka, s výchovou dětí bude pomáhat otec a přátelé
- jsou ochotni přijmout dítě i jiného etnika, kromě romského, s tělesným i smyslovým postižením, nikoliv s duševní poruchou, nevadilo by jim léčitelné onemocnění, vzhledově nápadné, s mírným mentálním postižením

Představy o dítěti

- chtěli by alespoň jednu dívku, do tří let, u sourozenců do pěti let, na vzhled dítěte nemají zvláštní požadavky, nechtějí hyperaktivní nebo agresivní dítě
- chtějí dítě s prognózou samostatnosti v dospělém věku, rádi by přijali 3 děti, co nejmladší, akceptovali by i sourozence, připouští možnost přijmout je postupně
- zdravotní stav žadatele dobrý, žadatelka je od dětství léčena s cukrovkou

Hodnocení zaměstnavatele

Žadatel

- aktivní, organizuje akce pro veřejnost nad rámec svých pracovních povinností, k dětem má kladný vztah

Žadatelka

- obdobné hodnocení, manželé pracují u stejného zaměstnavatele

Zpráva ze sociálního šetření u žadatelů o NRP (MěÚ)

Žadatel

- vystudoval SŠ, nyní pracuje s postiženými dětmi stejně jako jeho manželka, práce ho baví, ale duševně vyčerpává, proto chce změnit zaměstnání
- dle slov manželky má velmi pěkný vztah k dětem, ve výchově vlastních dětí je tím přísnějším, mrzí ji, že mu dlouho trvá, než se přinutí k práci kolem domu a pak se u toho vzteká
- na dětství vzpomíná nerad, rodiče se rozvedli, jeho otec zemřel, když mu bylo 17 let, matka v jeho 27 letech, s jejím partnerem, se kterým si pořídila další dvě děti, si nikdy nerozuměl, po vážné neshodě se v 17 letech odstěhoval k babičce a i když se hodně staral o nevlastní sourozence, přítel matky ho nikdy nepřijal
- vlastního bratra vidá příležitostně, sestru neviděl dva roky, o svém záměru k přijetí dítěte do PP s příbuznými nehovořil

Žadatelka

- vystudovala VŠ, pracovala s autistickými dětmi
- dle slov manžela je tolerantní, pro druhého má pochopení, je ale hodně šetřivá, hůře se adaptuje v novém kolektivu
- pochází z úplné rodiny, rodiče stále žijí, má starší sestru, které žije v zahraničí, s otcem si nerozuměla už od dětství, se sestrou se ho bály, je despotický, s matkou si telefonuje každý den, mají dobrý vztah
- matka žadatelky o jejich záměru ví, trochu se toho bojí, ale akceptuje to, otec žadatelky o tom nevím, měl výhrady i k počtu vlastních dětí své dcery
- ze zdravotních důvodů lékaři žadatelce další těhotenství nedoporučují

Bytové poměry

- bydlí ve vlastním starším RD, který postupně rekonstruuje, jde o dědictví žadatele po otci, domek má zahradu a dvorek

Manželské soužití a rodinné poměry

- žadatelé uzavřeli manželství po osmiměsíční známosti, rádi podnikají různé akce s dětmi, výlety, cvičení s rodiči a dětmi aj., doma televizi nemají, dle jejich názoru ubírá čas, pohádky dětem čtou nebo pouští na PC
- děti jsou zdravé, do školky chodí nepravidelně, ale vždy se tam těší, žadatelka je na MD s nejmladším chlapcem
- žadatelka je věřící, katolička, děti k tomu také vede, její manžel je věřící, ale bez zařazení a do kaple chodí jen o svátcích

Motiv k NRP

- vždy chtěli mít velkou rodinu, mají tři vlastní děti, ale další těhotenství už lékař žadatelce nedoporučil

- požadavky na děti (viz výše), chtěli by alespoň jedno děvče, tolerovali by i děti asijského původu, jejich věk má být takový, aby jejich prvorozený syn zůstal nejstarším
- žadatelka by chtěla přijmout nejméně tři děti a stát se tak profesionální pěstounkou, žadatelé uvedli, že pokud nebudou shledáni vhodným žadateli profesionálními pěstouny, budou se snažit nabídnout své služby v profesním životě
- sociální pracovníci Měú byli doporučeni

Posouzení zdrav. stavu posudkovou lékařkou MPSV

- zdrav. stav. žadatele je dobrý, nedoslýchavý, prognóza není nepříznivá, netrpí onemocněním, které by omezovalo jeho výchovné a pečovatelské schopnosti
- zdrav. stav žadatelky viz výše, prognóza není nepříznivá, výchovné a pečovatelské schopnosti nejsou omezeny
- v srpnu 2008 byli žadatelé pozváni na vstupní pohovor na KrÚ JMK k psychologovi

Záznam o úvodním psychologickém pohovoru s žadateli o zprostředkování NRP (KrÚ)

motivace k přijetí dítěte

- pocit ne zcela naplněného rodičovského potenciálu, společná touha po větší rodině, u žadatelky jsou také patrné křesťansko – altruistické motivy, zároveň přiznávají, že vzhledem k vysoké nezaměstnanosti v daném regionu by bylo přijetí tří dětí do PP určitým řešením v oblasti dalšího profesního uplatnění žadatelky (profesionální PP)

doporučení pro přípravu

- pomoci žadatelům proniknout do rizik PP, i v souvislosti s přijetím více dětí najednou, především v oblasti práv biologických rodičů, žádoucí je zaměřit se na orientační posouzení kvality a rozsahu výchovného a osobnostního potenciálu obou žadatelů

Zpráva z přípravy budoucích pěstounů (Trialog)

Představa žadatelů ohledně druhu NRP a charakteristika dítěte

- představa o dítěti viz výše, záměrem je přijmout více dětí, což by se stalo zaměstnáním žadatelky, vhodnější by bylo děti přijímat s půlročním, až ročním rozestupem, v případě sourozenců je přijmout najednou

Spolupráce a projevy žadatelů během přípravy

- do diskuze přinesli zajímavá témata a vlastní zkušenosti, ostatní účastníci je hodnotili pozitivně

Zhodnocení rodinného klimatu, motivace žadatelů k pěstounské péči

- žadatelé spolu žijí osm let, vztah hodnotí jako bezproblémový, motivem pro přijetí dětí je především nenaplněná touha po vícedětné rodině

- vzhledem ke zdravotnímu stavu žadatelky není další těhotenství doporučeno, možnost profesionální pěstounské péče se jim jeví jako vhodné řešení zaměstnání žadatelky, dle psychologa Trialogu pro to mají dobré osobnostní i profesní předpoklady

Zpráva z psychologického posouzení žadatelů o zprostředkování NRP (KrÚ)

Představa žadatelů ohledně druhu NRP a charakteristika dítěte

- představy o dětech viz výše, nakonec netrvají na svěření tří dětí naráz, ale do tohoto počtu by se chtěli postupně dostat

Shrnutí osobnostních charakteristik a předpokladů pro výkon NRP

žadatelka

- introvertní, psychicky stabilní, vysoce empatická, inteligentní, se širokým všeobecným přehledem, ale neumí to prodat, podřídivá, dobrá schopnost citové odezvy
- výchovný přístup je systematický, zároveň děti vede ke kázni a velký důraz klade na citový rozvoj dětí, aby byly vnímavé vůči potřebám druhých

žadatel

- introvertní, flegmatický temperament, vnímavý, sociálně méně průbojný, sklony k podřizování, je obětavý, vůči sobě hodně přísný, někdy jedná impulzivně, při řešení problémů jedná hodně nekompromisně

Zhodnocení partnerství žadatelů, jejich motivace k realizaci NRP

- manželství žadatelů již trvá 10. rok, je dlouhodobě spokojené, motivace viz výše
- žadatelé byli psychologem KrÚ doporučeni k zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny
- v září 2009 bylo vydáno rozhodnutí KrÚ o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny

Vyjádření k adaptaci prvorozeného syna žadatelů na ZŠ

- v kolektivu dětí je oblíbený, ke spolužákům má pěkný vztah a vždy je ochoten pomoci slabším, patří k nejlepším žákům, adaptace na školu proběhla bez problémů
- v červnu 2010 byla žadatelům svěřena do PP dívka ve věku 1 roku (biologická matka dala souhlas, o dítě zájem příliš neprojevovala, 1x měsíčně je navštívila v ústavní zařízení max. na 1h nebo pouze zatelefonovala), rozsudek nabyt právní moci v říjnu 2010